

Shiite Studies

March 2024, Vol. 10, No. 25, 151-202

The Social Functions of Religious Institutes in Germany: A Case Study of Islamic Centers in Hamburg¹

Seyed Mohsen Ale Batoul², Baqer Talebi Darabi³
Allahkaram Karamipour⁴, Mohammad Hadi Mofateh⁵

(Received on: 2023-4-8; Accepted on: 2023-12-18)

Abstract

Throughout history, mosques have served as vital social institutions for Muslims, acting as central hubs for social gatherings. However, in contemporary times, mosques have predominantly focused on worship and ritual, with a decrease in their social functions. Nevertheless, the social roles of Islamic centers in Hamburg stand out. This research aims to explore the significance of Islamic centers in Hamburg within modern Western societies, where the function of religion has transformed. It seeks to understand their roles in meeting the needs of a culturally diverse society. Conducted qualitatively, this research relies on semi-structured interviews with experts and directors of Islamic centers in Hamburg. Using conceptual organizing methodology, data from interviews are analyzed. Through open coding, categories are derived from primary data, followed by axial coding to establish connections among categories, and finally selective coding. The findings reveal that Islamic centers in Hamburg fulfill various social functions, including providing support, promoting social participation, fostering solidarity and unity, offering education, establishing social norms and safety, giving meaning to life, and cultivating spirituality and identity.

Keywords: social functions, religious institutions, Islamic centers, Hamburg.

1. This article is derived from Seyed Mohsen Ale Batoul, "The social functions of religious institutes and the problem of cultural diversity: a case study of Islamic centers in Hamburg." University of Religions and Denominations, 2023.

2. PhD student, Religious Studies, University of Religions and Denominations, Qom, Iran (corresponding author). Email: alebatool@hotmail.com

3. Assistant professor, Religious Studies, University of Religions and Denominations, Qom, Iran. Email: b.t.darabi@gmail.com

4. Assistant professor, Religious Studies, University of Religions and Denominations, Qom, Iran. Email: karamip49@gmail.com

5. Associate professor, Faculty of Theology, University of Qom, Qom, Iran. Email: mhmofateh@gmail.com

کارکردهای اجتماعی نهادهای دینی در آلمان (مطالعه موردی مراکز اسلامی هامبورگ)^۱

سید محسن آل بتول^۲، باقر طالبی دارابی^۳، الله‌کرم کرمی پور^۴، محمدهادی مفتاح^۵

[تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱/۱۹؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۹/۲۷]

چکیده

در طول تاریخ مساجد مهم‌ترین نهاد اجتماعی مسلمانان و محور مناسبات اجتماعی آنان بوده‌اند. اگرچه در دوران معاصر فعالیت مساجد در کشورهای اسلامی به بُعد عبادی و مناسکی محدود شده است و شاهد کاهش کارکردهای اجتماعی مساجد هستیم، کارکردهای اجتماعی مراکز اسلامی در هامبورگ چشمگیر است. مسئله محوری تحقیق حاضر آن است که در جوامع مدرن غربی که نهاد دین دچار تحول کارکردی شده است، نقش مراکز اسلامی هامبورگ در جامعه چیست و در پاسخ به نیازهای جامعه مبتنی بر چندگانگی فرهنگی چه کارکردهایی دارند. این پژوهش از نوع کیفی و مبتنی بر مصاحبه‌های نیم‌ساختاریافته با صاحب نظران و مدیران مراکز اسلامی در هامبورگ انجام پذیرفته است. در این تحقیق از روش «نظم‌دهی مفهومی» برای تجزیه و تحلیل گویه‌ها و مضامین به دست آمده از مصاحبه‌ها استفاده شده است. طی فرایند کدگذاری باز، از مجموعه گویه‌ها و مضامین اولیه مقوله‌هایی استخراج شد، سپس در مرحله کدگذاری محوری، پیوند میان مقوله‌ها برقرار و در ادامه مرحله کدگذاری انتخابی صورت گرفت. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که مراکز اسلامی هامبورگ کارکردهای اجتماعی متنوعی دارند، از جمله کارکردهای حمایتی، مشارکت اجتماعی، وحدت و انسجام اجتماعی، کارکردهای آموزشی، هنجارمندی و امنیت اجتماعی، معنابخشی به زندگی، تولید معنویت و هویت بخشی.

کلیدواژه‌ها: کارکردهای اجتماعی، نهادهای دینی، مراکز اسلامی، هامبورگ

۱. این مقاله برگرفته است از سید محسن آل بتول، «کارکردهای اجتماعی نهادهای دینی و مسأله چندگانگی فرهنگی». مطالعه موردی مراکز اسلامی هامبورگ»، رساله دکتری، استاد راهنما باقر طالبی دارابی، دانشکده

ادیان، دانشگاه ادیان و مذاهب، قم، ایران، ۱۴۰۲.

۲. دانشجوی دکتری دین پژوهی، دانشگاه ادیان و مذاهب، قم، ایران (نویسنده مسئول) alebatool@hotmail.com

۳. استادیار گروه دین پژوهی، دانشگاه ادیان و مذاهب، قم، ایران b.t.darabi@gmail.com

۴. استادیار گروه دین پژوهی، دانشگاه ادیان و مذاهب، قم، ایران karamip49@gmail.com

۵. دانشیار دانشکده الهیات، دانشگاه قم، ایران mhmfateh@gmail.com

مقدمه

در میان کشورهای غربی، آلمان با بیش از هشتاد میلیون جمعیت، دومین کشور پرجمعیت اروپا است و بیست درصد ساکنان آن غیربومی هستند. در این بین تعداد مسلمانان آلمان، اعم از شیعه و سنی، بیش از شش میلیون تخمین زده می‌شود که پس از پروتستان‌ها و کاتولیک‌ها سومین اقلیت مذهبی آلمان هستند (شاه‌بیگ، ۱۳۷۸: ۱۶). با افزایش جمعیت مسلمانان، تعداد مراکز اسلامی آلمان به شکل چشمگیری افزایش یافت، به طوری که بیش از ۲۷۰۰ مرکز اسلامی در آلمان وجود دارد و از این تعداد ۲۳۰ مرکز متعلق به شیعیان است. در هامبورگ از شصت سال قبل تاکنون، مراکز اسلامی به مثابه نهادهای غیربومی، در یک محیط کاملاً متضاد فرهنگی حضور یافته‌اند و به فعالیت‌های متنوع و بسیار اثرگذار در محیط اجتماعی مشغول‌اند. اولین گروه مسلمانان حاضر در هامبورگ عمدتاً دانشجویان یا تاجران ایرانی بودند که کالاهای مورد نیاز اروپا را با کشتی از بندرعباس وارد بندر هامبورگ می‌کردند (رحمانی، ۱۳۷۸: ۳۶۰). در ابتدا گروهی از دانشجویان نمازخانه‌ای را در زیرزمین دانشگاه هامبورگ برپا کردند. تقریباً در همان دوران، تجار ایرانی با حمایت قم و نجف، قطعه زمینی به مساحت چهارهزار متر در کنار دریاچه آلستر خریدند و در فوریه ۱۹۶۰ سنگ بنای اولین مسجد مسلمانان در هامبورگ، با نام مسجد امام علی ع، گذاشته شد. بعدها حضور پر تعداد کارگران مهمانی که برای بازسازی هامبورگ تخریب شده پس از جنگ جهانی دوم به این شهر آمده بودند و عمدتاً از ترکیه بودند، تأثیر قابل توجهی بر چهره اسلام در هامبورگ گذاشت. قدیمی‌ترین بنای مسلمانان ترک در هامبورگ مسجد مرکزی در خیابان بوکمان است که در سال ۱۹۷۷ خریداری شد. مهم‌ترین مسجد عرب‌زبانان هامبورگ مسجد النور است که در سال ۱۹۹۳ به ثبت رسمی رسید، اما در نوامبر ۲۰۱۲، وضعیت مرکز اسلامی نور با خرید ساختمان قدیمی کلیسای کاپرناوم و تبدیل آن به مسجد به کلی تغییر کرد. در شهر هامبورگ، بیش از ۱۳۰ هزار مسلمان از ملیت‌های گوناگون اقامت دارند و بر

اساس اطلاعات شهرداری هامبورگ، ۴۵ ساختمان با عنوان خاص مسجد در هامبورگ به ثبت رسیده است و هر هفته بیش از چهل نماز جمعه در هامبورگ برگزار می‌شود. شایان ذکر است که در آلمان جمعه روز کاری است و بسیاری از افراد برای شرکت در نماز، کار خود را تعطیل می‌کنند یا از محل کار خود مرخصی می‌گیرند (ترابی، ۲۰۱۵: ۳۸).

سؤال مهم این است که کارکردهای جامعه‌شناختی مساجد و مراکز اسلامی هامبورگ در جامعه آلمان چیست. نکته قابل توجه در این بین، تفاوت کارکردهای دین در جوامع سنتی و مدرن است. محققان معتقدند در جوامع سنتی ذهنیت مردم تحت تأثیر سلطه و حضور دین در عرصه‌های گوناگون است و اقشار مختلف برای تأمین نیازهای خود غالباً به دین مراجعه می‌کنند و از دین انتظار دارند که نیازهای مربوط به دنیا و آخرتشان را پاسخ دهد. به عقیده پارسونز، این دین بود که در جوامع سنتی کار اصلی نیل به اهداف اجتماع را انجام می‌داد و به همین دلیل، اقتصاد و سیاست مبتنی بر دین به مثابه یک ضرورت مطرح بود. ساموئل کینگ می‌نویسد: «در جوامع ابتدایی تمام شئون حیات آدمی به خاطر عدم تمایز آنها از هم در اختیار دین بوده است» (کینگ، ۱۳۴۱: ۱۳۸).

به طور کلی، نهادهای دینی بر اساس دو مقوله بنیادین عمل می‌کنند: عقاید و اعمال. عقاید شامل باورها و معارف دینی است که به حوزه فکر و اندیشه مربوط می‌شود و اعمال مجموعه‌ای از مراسم و مناسک است که بر رفتار انسانی تأکید دارد. اعمال و مناسک از باورها نشئت می‌گیرند و عقاید از طریق مناسک زنده می‌مانند. هیچ اقدام نیایشی بدون نوعی مفهوم روحانی وجود ندارد، همان‌طور که هیچ عملکرد دینی نمی‌تواند خالی از حداقلی از بیان نیایش باشد (واخ، ۱۳۸۰: ۲۱). در جامعه‌شناسی دین، مطالعه و پژوهش درباره مناسک به دلیل پیوند آنها با دیگر عناصر و هنجارهای اجتماعی و ارتباطشان با سازمان‌ها و نهادهای دینی و اجتماعی اهمیت فراوانی دارد.

۱. پیشینه تحقیق

بررسی پیشینه و منابع پژوهشی نشان می‌دهد که علی‌رغم اهمیت مراکز اسلامی در اروپا و توانمندی رویکرد جامعه‌شناسی دین در بررسی و تحلیل این مراکز در نقش نهادهای اجتماعی، تاکنون پژوهشگران کمتری کارکردهای مراکز اسلامی در جوامع اروپایی را واکاوی کرده‌اند. در آلمان در سال ۲۰۰۱ میلادی، اورسولا نویمان، کمیسر سنای هامبورگ، تحقیقی سه جلدی با عنوان زندگی و سکونت در هامبورگ را با موضوع زندگی مهاجران در هامبورگ منتشر کرد. همچنین در سال ۲۰۱۰ مطالعه‌ای را مؤسسه جامعه‌ها باز در چند شهر بزرگ اروپایی انجام داد که بعدها بخشی از آن با عنوان مسلمانان در هامبورگ منتشر شد. از نتایج مهم این تحقیق که بر اساس اظهارات دویست مصاحبه‌شونده مسلمان و غیرمسلمان به دست آمده، این است که مسلمانان هامبورگ با شهر و منطقه مسکونی خود تعامل و همذات‌پنداری بالایی دارند. علاوه بر این در سال ۲۰۱۴، دانشگاه هامبورگ مطالعه‌ای را درباره «همزیستی در هامبورگ» و با بررسی تنوع و تکثر فرهنگی و دینی در هامبورگ انجام داد. در سال ۲۰۱۵ نیز بنیاد برتلزمان نظرسنجی ویژه‌ای را با هدف ترسیم تصویری روشن از اسلام و مسلمانان در آلمان انجام داد و با عنوان «تنوع زندگی مسلمانان آلمان» منتشر کرد. با همه این اوصاف بررسی‌های محقق نشان می‌دهد که تاکنون تحقیق مستقلی در خصوص کارکردهای اجتماعی مراکز اسلامی اروپا و بررسی نقاط ضعف و قوت آنها در تأثیرگذاری بر فرهنگ عمومی انجام نشده است.

۲. مبانی نظری تحقیق

یکی از دیدگاه‌ها درباره دین در علم جامعه‌شناسی، منظر کارکردگرایی است. نظریه کارکردگرایی به مثابه تبیینی که پدیده‌های اجتماعی را بر اساس کارکردهای خود برای

جامعه و فرد تبیین می‌کند، از جمله تبیین‌های رایج در مردم‌شناسی و جامعه‌شناسی است (محسنی، ۱۳۷۵: ۵۳). در تبیین پدیده‌های دینی با مدل کارکردی تلاش می‌شود کارکردهای اجتماعی دین بازشناخته و متناسب با آن، دلایل ایجابی این پدیده تبیین شود. کارکردگرایی اساساً می‌کوشد تا هر نهاد مشخص اجتماعی و فرهنگی را در قالب پیامدهایی که برای جامعه، به مثابه یک کل، دارد تبیین کند. تفکرات افرادی مانند آگوست کنت، هربرت اسپنسر و امیل دورکیم در شکل‌گیری این الگوی نظری نقش فراوان داشته است (ریترز، ۱۳۸۹: ۱۲۱). سپس این نظریه را مالینوفسکی و رادکلیف براون در مردم‌شناسی و تالکوت پارسونز در جامعه‌شناسی به صورت نظام‌مند مطرح کردند و این نظریه جرح و تعدیل شد (بوریل و مورگان، ۱۳۹۳: ۱۵۲). براون و مالینوفسکی می‌نویسند: «ما با سرچشمه‌های دین کاری نداریم، بلکه تنها با کارکردهای اجتماعی دین و نقش آن در شکل‌گیری و نگهداشت نظم اجتماعی سر و کار داریم» (همیلتون، ۱۳۷۷: ۱۹۸). از نظر اسمیت، دین وسیله تکریم و نجات ارواح نیست، بلکه ابزار صیانت و رفاه جامعه است (شجاعی‌زند، ۱۳۸۸: ۵۳).

نهاد در کارکردگرایی، نظامی سازمان‌یافته و پایدار از الگوهای اجتماعی است که برخی رفتارهای تأیید شده و یکنواخت را در جهت برآورده ساختن نیازهای بنیادی جامعه ایجاب می‌کند (کوئن، ۱۳۸۳: ۱۱۰). نهاد ساختاری است نسبتاً پردوام از الگوهای رفتاری، نقش‌ها و روابطی که اشخاص به گونه‌ای التزام‌آور و یکنواخت برای تأمین نیازهای اجتماعی پایه ایجاد کرده‌اند (نیک‌گوهر، ۱۳۸۷: ۲۴۳).

مطابق دیدگاه پارسونز، تمام نهادهای یک جامعه (خانواده، تعلیم و تربیت، دین، اقتصاد و...) دارای کارکردهای اجتماعی معینی هستند. از دیدگاه کارکردگرایی، نهادهای فرهنگی و دینی به وجود می‌آیند تا احساس نظم و دوام آن را در جامعه به افراد جامعه منتقل کنند. کارکرد اصلی آنها این است که برای فرد، یک دسته از معانی و ارزش‌ها را فراهم کنند که او

به کمک کند درک و احساسی درست از جامعه خود داشته باشد. ادیان، به مثابه نهادهای فرهنگی، کمک می‌کنند که باورهای جدید و مقوله‌های فکری نو سر برآورند و به این طریق ارزش‌های موجود بازتأیید شوند (زندوکیلی، ۱۳۷۱: ۴۷).

۲-۱. تفاوت نهاد اجتماعی با مؤسسه اجتماعی

برخی افراد «نهاد» را مترادف «مؤسسه» دانسته‌اند، اما مفهوم «نهاد اجتماعی»، طبق تعریفی که از آن ارائه شد، چیزی غیر از «مؤسسه اجتماعی» یا «سازمان اجتماعی» است. مؤسسه اجتماعی سازمانی است رسمی که دوام و انتظام فراوان دارد و کارکردهای اجتماعی معینی را عهده‌دار است. شرکت‌ها، باشگاه‌ها، آموزشگاه‌ها و اداره‌ها از جمله مؤسسات اجتماعی به شمار می‌روند (آگ برن و نیم‌کوف، ۱۳۸۰: ۳۱۵). مؤسسه گروه سازمان یافته‌ای از اشخاص است که وظیفه اجرای یک یا چند کارکرد نهادی را بر عهده دارند. مؤسسات، که معمولاً دارای سازمان رسمی هستند، غالباً دارای اساسنامه، منشور، نظام‌نامه، کارمندان معین، ضوابط معین برای عضویت و مقرراتی برای تعویض اعضا و کارکنان هستند (روسک و وارن، ۱۳۵۵: ۱۴۸).

از سوی دیگر می‌توان گفت که «مؤسسه» مظهر و تجلی‌گاه «نهاد اجتماعی» است و شامل نیروهای انسانی، ساختمان و امکانات و تجهیزات اداری و مانند اینها است که به نهاد اجتماعی تحقق و عینیت می‌بخشد و شرایط لازم برای اجرای کارکردهای نهادی را فراهم می‌آورد. برای مثال، وقتی از بیمارستان سخن می‌گوییم، اگر مجموع خدمات پزشکی و تدارکاتی که برای تأمین و پاسخگویی یک نیاز مهم اجتماعی، یعنی سلامت و بهبود بیماران، را در نظر بگیریم، سر و کار ما با یک نهاد اجتماعی است و اگر مجموعه پزشکان، پرستاران و سایر خدمه اداری و فنی بیمارستان و نیز ساختمان و کل تشکیلات یک بیمارستان را در نظر بگیریم که بر اساس آیین‌نامه و مقررات مشغول خدمت به بیماران

هستند، سر و کار ما با یک مؤسسه است. مدرسه یا دانشگاه نیز مؤسسه هستند، ولی نظام تعلیم و تربیت، مقررات آموزشی، شیوه امتحانات و جریاناتی از این قبیل که ناظر بر هدف یا اهداف معینی هستند و کارکردی مشخص دارند، مجموعاً نهاد تعلیم و تربیت نامیده می‌شوند؛ از این رو این نوع مؤسسات آموزشی و پژوهشی نیز تجلی و مظهر «نهاد تعلیم و تربیت» دانسته می‌شوند. به همین سیاق، خانواده یک مؤسسه است، ولی روابط متقابل والدین و فرزندان، کارکردهای تربیتی، آموزشی (و در مورد خانواده روستایی کارکرد تولیدی آن) که در زمان استمرار دارد، نهاد خانواده را تشکیل می‌دهد. با این بیان مشخص می‌شود که آیین‌ها، مقررات، شیوه‌های عمل، روابط و رفتارها و به طور کلی محتوای یک مؤسسه را می‌توانیم نهاد بنامیم (وثوقی و نیک خلق، ۱۳۸۶: ۱۵۱).

بر این اساس می‌توان گفت که «مساجد» یا «مراکز اسلامی» مظهر نهاد دین هستند. اگر مسجد یا مرکز اسلامی نهاد دین در نظر گرفته می‌شود، به خاطر ساختمان و گنبد و مناره یا امام جماعت و نمازگزاران آن مجموعه نیست، بلکه اطلاق نهاد دین به مسجد به دلیل خروجی و محتوایی است که از آیین‌ها و مناسک عبادی، آموزه‌های دینی و کارکردهای فرهنگی اجتماعی آن حاصل می‌شود.

۳. روش تحقیق

تحقیق حاضر به روش کیفی صورت پذیرفته است. در تحقیقات کیفی، محقق از طریق روش‌های تفسیری به فهم و درک پدیده‌ها از منظر مشارکت‌کنندگان و در بستر اجتماعی و نهادی خاص آنها دست می‌یابد. در تحقیق کیفی به جای اندازه‌گیری و ارزیابی کمی پدیده‌ها با معنای آنها سر و کار خواهیم داشت. بر خلاف تحقیقات کمی که به تعیین کمیت و شمارش پدیده‌ها مربوط می‌شود و داده‌ها به صورت عدد و رقم هستند، داده‌های تحقیقات کیفی گاه به شکل واژه و جمله هستند. همچنین در تحقیقات کیفی خاصیت

خودبازتابندگی پژوهشگر وجود دارد و تجربیات قبلی، ذهنیت و دیدگاه‌های محقق بر تفسیرهای او از صحنه پژوهش تأثیرگذار است (خنیفر، ۱۳۹۷: ۲۲).

نهادهای دینی مورد توجه در این پژوهش مراکز اسلامی فعال در هامبورگ - بالغ بر ۴۵ مرکز اسلامی - هستند، اما نمونه آماری ما سه مرکز اسلامی مهم در میان همه اقوام و ملیت‌های مسلمان هامبورگ است: ۱. مرکز اسلامی و مسجد امام علی علیه السلام هامبورگ با سابقه‌ای بیش از شصت سال که متعلق به شیعیان است و مسلمانانی از کشورهای ایران، افغانستان، ترکیه، لبنان، عراق، اندونزی و... در آن فعالیت دارند؛ ۲. مسجد مرکزی ترک‌ها با سابقه بیش از سی سال که متعلق به مسلمانان ترکیه است و اهل سنت ترک با مذاهب حنبلی، مالکی و حنفی در آن فعالیت دارند؛ ۳. مرکز اسلامی النور با سابقه‌ای بیش از بیست سال که متعلق به عرب‌زبانان اهل سنت است.

در این تحقیق علاوه بر شواهد عینی و تجربه زیست محقق در هامبورگ و ارتباط طولانی (بیش از ده سال) با مساجد و مراکز اسلامی، به نتایج گفت‌وگوهای اختصاصی و پانزده مصاحبه نیم‌ساختاریافته‌ای که با مدیران و امامان مساجد و مراکز اسلامی هامبورگ، صاحب نظران مسلط و آشنا به موضوع و نیز برخی فعالان عرصه فرهنگ دینی انجام شده نیز توجه شده است. سن افرادی که با آنان مصاحبه شده، بین ۳۰ تا ۶۵ سال و مدت اقامتشان در آلمان بین ۵ تا ۴۵ سال بوده است و هر کدام بین ۵ تا ۳۰ سال تجربه همکاری با مراکز اسلامی را داشته‌اند. از این تعداد، سه نفر از بانوان فعال و مابقی از آقایان بوده‌اند. نکته مهم در انتخاب این افراد، شخصیت تأثیرگذار آنان در جمعیت‌های اسلامی و چهره‌های شناخته شده‌شان در شهر هامبورگ بوده است. مصاحبه‌ها به شکل حضوری و به صورت فردی صورت گرفته‌اند. از آنجا که بستر تحقیق این اجازه را به محقق می‌داد که در شرایطی واقعی پرسش‌های تحقیق را با مصاحبه‌شوندگان به بحث بگذارد، این بستر برای انجام چنین مصاحبه‌هایی مفید ارزیابی شد.

برخی از سؤالاتی که محقق در مصاحبه‌های خود به دنبال پاسخ آنها بود، عبارت‌اند از: ۱. با توجه به سابقه ضد اسلامی قرون گذشته در اروپا، علل اجازه تأسیس مساجد متعدد در هامبورگ از شصت سال پیش تاکنون چیست؟؛ ۲. اهداف و فعالیت‌های مهم مراکز اسلامی و مساجد هامبورگ چه هستند؟؛ ۳. مراکز اسلامی هامبورگ چه کارکردهایی برای جامعه آلمان دارند؟؛ ۴. مدیران مراکز اسلامی برای اینکه برای فرهنگ و جامعه آلمان مفیدتر باشند، باید چه ویژگی‌هایی داشته باشند؟ و ۵. دولت آلمان برای نهادهای دینی چه اقدامات مهمی انجام داده است؟

حاصل مصاحبه‌های انجام شده مجموعه‌ای از گویه‌ها و مضامین اولیه بود. برای تجزیه و تحلیل گویه‌ها و مضامین به دست آمده از روش نظم‌دهی مفهومی استفاده شد. هرگاه محقق بخواهد داده‌های گردآوری شده از طریق مصاحبه با صاحب نظران و افراد متخصص و با تجربه در یک زمینه خاص را صورت‌بندی کند، نظم‌دهی مفهومی یکی از شیوه‌های مناسب است. این روش برای شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی است. این روش فرایندی برای تحلیل داده‌های متنی است و داده‌های پراکنده و متنوع را به داده‌هایی غنی و تفصیلی تبدیل می‌کند. این شیوه برای سازماندهی داده‌ها، تحلیل اطلاعات کیفی، مشاهده هدفمند اشخاص، گروه‌ها، سازمان‌ها و فرهنگ‌ها به کار می‌رود (عابدی جعفری و دیگران، ۱۳۹۰: ۱۵۲).

۴. روایت نظری پژوهش

در اولین گام از این پژوهش تمام مصاحبه‌ها با دقت و امانتداری از صوت ضبط شده مصاحبه‌شوندگان، پیاده‌سازی و تایپ و با استفاده از یادداشت‌های محقق در بین جلسات مصاحبه تکمیل شد. سپس با مطالعه این متون، برای هر یک از مصاحبه‌ها کدگذاری باز انجام گرفت که بر اساس آن، نکات کلیدی و مقوله‌هایی از مجموعه گویه‌ها

و مضامین اولیه استخراج شد. به هر نکته کلیدی درباره کارکردهای مراکز اسلامی کد اولیه ای اختصاص یافت. سپس با رفت و برگشت بین کدهای باز، مقوله‌های تکراری حذف شدند و بر اساس ارتباط معنایی و قرائن موجود بین نکات کلیدی، کدگذاری محوری صورت گرفت و نکات در قالب منسجم‌تری تنظیم شدند. در واقع کدگذاری محوری، مقوله‌ها را دسته‌بندی و طبقه‌بندی می‌کند. در نهایت مقوله‌های محوری را با یکدیگر ارتباط دادیم و از پیوند آنها به کدگذاری انتخابی و کارکردهای اجتماعی مراکز اسلامی دست یافتیم.

۵. یافته‌های تحقیق

در این بخش از پژوهش مصاحبه‌های نیم‌ساختاریافته‌ای که با صاحب نظران، امامان و مدیران مساجد و مراکز اسلامی هامبورگ و نیز برخی فعالان عرصه فرهنگ دینی در آلمان انجام شده را تجزیه و تحلیل خواهیم کرد.

۵-۱. کدگذاری باز

کدگذاری باز اولین مرحله از تجزیه و تحلیل مصاحبه‌ها و یک فرایند تحلیلی است که در خلال آن مفاهیم و مقوله‌های کلیدی شناسایی و مشخصات و ابعاد آنها در داده‌ها کشف می‌شود (خنیفر، ۱۳۹۷: ۲۱۵). در روند کدگذاری باز، مفاهیم شناسایی می‌شوند و برحسب خصوصیات و ابعادشان گسترش می‌یابند. در کدگذاری باز، داده‌ها به بخش‌های مجزا خرد، با دقت بررسی و از جهت شباهت‌ها و تفاوت‌ها با یکدیگر مقایسه می‌شوند. رویدادها، حوادث و تعاملاتی که مفهومشان ماهیتی یکسان دارد یا از لحاظ معنا به هم مربوط هستند، ذیل مفهوم‌های انتزاعی‌تر، که مقوله می‌نامیم، قرار می‌گیرند (کوربین و اشتراوس، ۱۳۹۴: ۱۲۴).

جدول شماره ۱. مضامین و گزاره‌های کلامی مهم مصاحبه‌شوندگان و کدهای باز شناسایی شده از آنها

مصاحبه‌شونده	پاسخ‌های مهم مصاحبه‌شونده	کدهای باز شناسایی شده
<p>مصاحبه‌شونده شماره ۱ امام سمیر الرجب</p>	<p>تلاش مسجد نور پاسخ به همه دغدغه‌های مذهبی، آموزشی، اجتماعی و سیاسی مسلمانان، به خصوص عرب‌زبانان، است. مسجد برای مخاطبان ما، محل افزایش معنویت و آرامش روح است و برای آنها احساس حضور در وطن را تولید می‌کند. مرکز نور مکانی برای ملاقات، دعا و حتی سرگرم شدن و گپ و گفت در مورد مشکلات روزمره است. مسئولان مرکز نور به دنبال ارتقای مشارکت و همراهی مسلمانان در اداره امور مختلف مسجد و شرکت بیشتر مؤمنان در برنامه‌ها هستند. ما به دنبال آموزش و تربیت کودکان و نوجوانان در زمینه‌های مختلف دینی و قومی هستیم تا اعتماد به نفس جوانان مسلمان و احساس قوت و قدرت آنان در جامعه افزایش یابد. جوانان ما باید احساس هویت داشته باشند. بسیاری از مؤمنان طالب اجرای مراسم عقد ازدواج و مراسم تشرف به اسلام در داخل مرکز نور هستند. مدیران مسجد نور برای ادغام بیشتر مسلمانان در جامعه آلمان تلاش فراوان دارند و برای این کار به گفت‌وگوی باز با مقامات، نهادهای مختلف و نیز با عموم همشهریان اقدام می‌کنند. با توجه به ورود پناهجویان عرب از سوریه و... مددکاری اجتماعی و حل مشکلات پناهجویان تازه‌وارد به آلمان جزء اولویت‌های مسجد نور است. مشارکت و همکاری در رویدادهای مهم شهر هامبورگ از افتخارات ما است.</p>	<p>- پاسخ به دغدغه‌های مذهبی آموزشی و اجتماعی - افزایش معنویت و احساس حضور در وطن - ارتقای مشارکت مسلمانان در اداره امور - آموزش و تربیت کودکان - افزایش اعتماد به نفس و احساس هویت - احساس قوت و قدرت در جامعه - ادغام بیشتر مسلمانان در جامعه - مددکاری اجتماعی - مشارکت اجتماعی و همکاری</p>
<p>مصاحبه‌شونده شماره ۲ فاتح یل‌دیس</p>	<p>تسهیل زندگی در غرب برای خانواده‌های مسلمان جزو اهداف ما است. مرکز ما سعی می‌کند برای تمام مشکلات شهروندان مسلمانان ساکن هامبورگ راه حلی پیدا کند و برای رسیدن به نتیجه با دیگران مشورت و همکاری می‌کند. ما به دنبال معرفی فرهنگ خود به دیگران هستیم و تلاش می‌کنیم آلمانی‌ها با فرهنگ و سنت ترکیه آشنا شوند. ما با ادیان دیگر و کلیساها ارتباط داریم و تلاش می‌کنیم تا فهم بهتری از اسلام را برای جامعه پدید بیاوریم. ما در مسجد مرکزی ترک‌ها سعی داریم برنامه‌های حرفه‌ای و متناسب با فرهنگ اروپا داشته باشیم؛ از مسئله آموزش گرفته تا مسئله مددکاری اجتماعی، مشاوره دینی، روان درمانی و... ما به واقع در اتحاد مسلمانان پیش قدم بوده‌ایم و درباره اوضاع سیاسی و فرهنگی مربوط به همه مسلمانان دغدغه داریم. مسجد ترک‌ها به این مسئله اهمیت می‌دهد که باید از نظر اقتصادی قوی باشد تا بتواند فعالیت باکیفیت ارائه کند. تأمین مخارج مختلف و نیز خدمات مسجد را باید از طریق فعالیت اقتصادی شفاف و قوی انجام داد. ما باید بتوانیم معلم‌های خوب برای آموزش فرزندان داشته باشیم و تأمین هزینه کلاس‌های مختلف و معلم کودکان و نوجوانان مهم است. این مهم است که یک مسلمان در قبال جامعه، مسجد و دیگر مسلمانان احساس مسئولیت بکند. استراتژی ما این است که منتظر نمی‌مانیم که دیگران به سمت ما بیایند، بلکه سعی کنیم ما به سمت آنها برویم. مادر دانشگاه و پارلمان حاضر می‌شویم و با نمایندگان صحبت می‌کنیم. ما در برنامه‌های مختلفی که شهرداری هامبورگ برای مردم برگزار می‌کند وارد میدان شویم. ما رصد می‌کنیم که کجاها می‌توانیم اثرگذار باشیم. بسیاری از غیرمسلمانان و جوانان آلمانی به دنبال جایگزین مناسب برای اعتقادات و سبک زندگی خود هستند و اسلام این ظرفیت را دارد که جایگزین مناسبی به آنان عرضه کند.</p>	<p>- حفاظت از دین و فرهنگ خود - تسهیل زندگی در غرب برای مسلمانان - مشورت و همکاری با دیگران برای حل مشکلات شهروندان مسلمان - معرفی اسلام و فرهنگ شرقی به دیگران - مددکاری اجتماعی - اتحاد میان مسلمانان - قدرت اقتصادی برای ارائه فعالیت باکیفیت - احساس مسئولیت در قبال جامعه، مسجد و مسلمانان - مشارکت و اثرگذاری در جامعه - معرفی جایگزین مناسب برای اعتقادات و سبک زندگی به جوانان آلمان</p>

کدهای باز شناسایی شده	پاسخ‌های مهم مصاحبه‌شونده	مصاحبه‌شونده
<p>- مهم‌ترین محل عبادت و انجام مناسک دینی</p> <p>- معنابخشی به زندگی و آرامش روحی روانی</p> <p>- تقویت جنبه هویت بخشی و مذهبی آموزش آداب و رسوم قومی و مذهبی به افراد</p> <p>- نمایندگی از قومیت خاص در کنار نمایندگی از مذهب مشخص</p> <p>- آموزش و تربیت روحانیان بومی</p> <p>- سهمی بودن در کاهش آسیب‌های اجتماعی</p> <p>- مددکاری‌های اجتماعی (مشاوره و روان‌درمانی در بیمارستان‌ها، کمپ‌پناهجویان)</p> <p>- افزایش امنیت اجتماعی و امنیت روانی جامعه</p> <p>- هنجارمندی و قانون‌مداری مسلمانان</p> <p>- کاهش انحرافات اجتماعی (دوری از اعتیاد، جرم، جنایت و ارتباط صحیح با جامعه)</p> <p>- ارتقای سطح دانش اقشار مختلف مردم آلمان (دانشجویان، پلیس، سیاستمداران و...) درباره سبک زندگی و عقاید مسلمانان از طریق جلسات گفت‌وگو و نشست‌ها و کلاس‌های مختلف کاربرد دیگر مراکز است.</p> <p>- این مراکز همچنین از طریق جمع‌آوری کمک‌های نقدی و غیرنقدی از پناهجویان، سیل‌زدگان و... حمایت اجتماعی می‌کنند.</p> <p>- برخی از مراکز به طور غیرمستقیم کارکردهای اقتصادی هم دارند. آنها کشتارگاه‌های ذبح اسلامی و نیز فروشگاه‌های بزرگ دارند و در ایجاد اشتغال برای عده زیادی از جوانان و بانوان برنامه‌ریزی می‌کنند. همچنین مؤسسات تجهیز اموات برای مراکز اسلامی درآمد دارد. اگر مراکز اسلامی نبودند، با این سیل رو به افزایش مهاجرت، موج نارضایتی شدیدی جامعه را فرا می‌گرفت. خشونت و پرخاشگری و خیلی مسائل دیگر هستند که این نهادهای مذهبی به نوعی آنها را کنترل می‌کنند. کارکردهای اجتماعی نهاد دین در یک کشور غیر اسلامی گسترده‌تر از کارکردهای همین نهاد در یک کشور اسلامی است.</p>	<p>مساجد و مراکز اسلامی مهم‌ترین محل عبادت و انجام مناسک دینی-از جمله اجرای ازدواج، طلاق و تشریف-در هامبورگ هستند. معنابخشی به زندگی و آرامش روحی روانی مخاطبان از کارکردهای مهم این مراکز برای مسلمانان است. مردم در این مراکز تجمع می‌کنند و با تشکیل اجتماعات کوچک، همفکران و هم‌زبانان خود را می‌یابند. مساجد و مراکز اسلامی به دنبال تقویت جنبه هویت بخشی و آموزش آداب و رسوم قومی و مذهبی به افراد و فرزندان مسلمانان هستند. کارکردهای مراکز متناسب با توسعه مهاجران از ملیت‌های مختلف و مذاهب گوناگون افزایش پیدا می‌کند؛ از این رو مراکز متعدد ترک‌ها، ایرانی‌ها و دیگر اقوام، در کنار نمایندگی از مذهب، قوم خود را هم نمایندگی می‌کنند. در برخی مراکز برای پاسخ به نیازها و ارتباط با جامعه میزبان آلمان روحانیان بومی تربیت می‌شوند. این مراکز به نوبه خود سهم بسزایی در کاهش آسیب‌ها و انحرافات اجتماعی دارند و موجب ارتباط صحیح مسلمانان با جامعه هستند. مراکز اسلامی، به خصوص اهل سنت، به مددکاری‌های اجتماعی-همچون مشاوره و روان‌درمانی در بیمارستان‌ها و زندان‌ها و کمپ‌های پناهجویان- اهمیت زیادی می‌دهند. افزایش امنیت اجتماعی و امنیت روانی جامعه از طریق هنجارمندی و قانون‌مداری بیشتر مسلمانان از دیگر کارکردهای مراکز اسلامی است. ارتقای سطح دانش اقشار مختلف مردم آلمان (دانش‌آموزان، دانشجویان، پلیس، سیاستمداران و...) درباره سبک زندگی و عقاید مسلمانان از طریق جلسات گفت‌وگو و نشست‌ها و کلاس‌های مختلف کاربرد دیگر مراکز است. این مراکز همچنین از طریق جمع‌آوری کمک‌های نقدی و غیرنقدی از پناهجویان، سیل‌زدگان و... حمایت اجتماعی می‌کنند. برخی از مراکز به طور غیرمستقیم کارکردهای اقتصادی هم دارند. آنها کشتارگاه‌های ذبح اسلامی و نیز فروشگاه‌های بزرگ دارند و در ایجاد اشتغال برای عده زیادی از جوانان و بانوان برنامه‌ریزی می‌کنند. همچنین مؤسسات تجهیز اموات برای مراکز اسلامی درآمد دارد. اگر مراکز اسلامی نبودند، با این سیل رو به افزایش مهاجرت، موج نارضایتی شدیدی جامعه را فرا می‌گرفت. خشونت و پرخاشگری و خیلی مسائل دیگر هستند که این نهادهای مذهبی به نوعی آنها را کنترل می‌کنند. کارکردهای اجتماعی نهاد دین در یک کشور غیر اسلامی گسترده‌تر از کارکردهای همین نهاد در یک کشور اسلامی است.</p>	<p>مصاحبه‌شونده شماره ۳ دکتر یونس نوربخش</p>

کدهای باز شناسایی شده	پاسخ‌های مهم مصاحبه‌شونده	مصاحبه‌شونده
<p>- لزوم معرفی اسلام و مراکز اسلامی به جامعه</p> <p>- اصلاح قضاوت‌ها و ذهنیت نادرست درباره مسلمانان با روشنگری و جلسات گفت‌وگو</p> <p>- فرهنگ بومی برای ما یک ثروت است و مراکز اسلامی حافظ این ثروت هستند.</p> <p>- آموزش لازم به فرزندان به عنوان مسلمانان آلمانی</p> <p>- جلوگیری از افراط‌گرایی و انحراف جوانان</p> <p>- آموزش صحیح موجب امنیت جامعه</p> <p>- حمایت از پناهندگان مسلمان تازه‌وارد</p> <p>- آموزش آلمانی برای تسریع در ادغام پناهندگان</p> <p>- نقش مراکز اسلامی در اعطای هویت به جوانان</p> <p>- مددکاری اجتماعی، امور بهزیستی و حضانت از فرزندان بی‌سرپرست و مهاجر</p> <p>- اشتغال افراد تحت حمایت</p>	<p>در فرهنگ اسلام بر اخلاص و ریا نکردن تأکید می‌شود، اما در اینجا وضعیت فرق می‌کند. آلمانی‌ها از چیزی که نمی‌شناسند هراس دارند؛ بنابراین ما باید مراکز اسلامی را معرفی کنیم و بگوییم که چه کارکردهایی برای جامعه داریم. تلاش مدیران مسجد نور، ادغام بیشتر مسلمانان در جامعه هامبورگ است. از سوی دیگر، ما به دنبال جلوگیری از پدیده‌هایی مثل تبعیض، اسلام‌هراسی و نژادپرستی هستیم. در مساجد هامبورگ به روی همه مردم آلمان باز است. ما با توضیحات و روشنگری خود در جلسات گفت‌وگو سعی داریم قضاوت‌ها و ذهنیت نادرستی که درباره مسلمانان وجود دارد را اصلاح کنیم. در هیچ جای دنیا به اندازه هامبورگ این مقدار گفت‌وگو و ارتباط بین ادیان وجود ندارد. ما به عنوان شهروندان مسلمان آلمان نمی‌توانیم ریشه‌های قومی و فرهنگی خود و پیوندهایی که با مبدأ و فرهنگ اصلی خود داریم را قطع کنیم. این فرهنگ برای ما یک ثروت است و مراکز اسلامی نقش مهمی در حفظ این ثروت ایفا می‌کنند. فرزندان ما باید بدانند که به عنوان یک مسلمان آلمانی چگونه باید در جامعه رفتار کنند؛ آموزش آنان وظیفه مراکز اسلامی است. اگر بچه‌ها درست آموزش ببینند، در برابر هجمه‌ها و انحرافات و در برابر افراط‌گرایی محافظت خواهند شد و در نتیجه جامعه نیز امنیت خواهد داشت. مرکز اسلامی نور در سال ۲۰۱۵ با ثبت مؤسسه نقطه ادغام حمایت از پناهندگان مسلمان تازه‌وارد را کلید زد. همچنین آموزش زبان آلمانی برای تسریع در ادغام پناهندگان از اهداف این مؤسسه است. خیلی از جوانان مسلمان در آلمان به دنبال هویت خود می‌گردند. پدر و مادر آنان عرب و ترک هستند، اما خود آنها در آلمان به دنیا می‌آیند و آلمانی سخن می‌گویند، با این حال جامعه آلمان، آلمانی بودن آنان را به رسمیت نمی‌شناسد. مراکز اسلامی در اعطای هویت به جوانان نقش بسزایی دارند. برای ما مددکاری اجتماعی، امور بهزیستی و حضانت از فرزندان بی‌سرپرست و مهاجر مهم است. برای ما اشتغال افراد تحت حمایت مرکز مهم است. ما برای دختران، معلولان و... کلاس آموزشی و مدرک می‌دهیم و سعی می‌کنیم برای آنها شغل ایجاد کنیم.</p>	<p>مصاحبه‌شونده شماره ۴ دانیل آبدین</p>

کدهای باز شناسایی شده	پاسخ‌های مهم مصاحبه‌شونده	مصاحبه‌شونده
<p>- رفع حوایج دینی و نیازهای مسلمانان</p> <p>- مدیریت و حمایت از ساختارهای مرتبط با مسلمانان</p> <p>- اتحاد و وحدت مسلمانان</p> <p>- احساس تعلق و وابستگی</p> <p>- کسب معنویت و آرامش روحی</p> <p>- آموزش معارف اسلامی</p> <p>- تعلیم زبان مادری و فرهنگ آبا و اجدادی به نسل بعد</p> <p>- کمک به ازدواج جوانان و تحکیم نظام خانواده</p> <p>- حمایت از گروه‌های آسیب‌دیده</p> <p>- مددکاری اجتماعی</p> <p>- افزایش سطح آگاهی و دانش غیرمسلمانان</p> <p>- مشارکت اجتماعی و همکاری با دولت هامبورگ</p>	<p>مهم‌ترین کار مراکز اسلامی پاسخگویی به حوایج دینی و نیازهای فراوان مسلمانان است؛ اعم از برگزاری نماز و مناسک دینی، اجرای صیغه عقد ازدواج و طلاق، حل مشکل ذبح حلال، تعیین اوقات شرعی. حمایت، تقویت و مدیریت نهادها و ساختارهای مرتبط با مسلمانان و بیان مشکلات مسلمانان نزد دولتمردان آلمان از دغدغه‌های مراکز مهم مسلمانان است. مساجد هامبورگ محل اتحاد و وحدت مسلمانان، اعم از شیعه و سنی، هستند. بسیاری از مردم به این مراکز احساس تعلق و وابستگی شدید دارند. در غرب مردم به واسطه شرکت در برنامه‌های دینی کسب معنویت و آرامش روحی دارند و سعی می‌کنند درد غربت را بر خود آسان کنند. آموزش معارف اسلامی، قرآن و احکام به فرزندان مسلمانان از دلایل اصلی والدین برای حضور در مساجد است. همچنین تعلیم زبان مادری و فرهنگ آبا و اجدادی به نسل‌های بعدی نیاز جدی ما است. امامان مراکز اسلامی هم به ازدواج جوانان کمک می‌کنند و هم از طریق سخنرانی‌ها و مشاوره با زوجین و حل مشکلات خانوادگی و نزاع‌ها به تحکیم نظام خانواده یاری می‌رسانند. کارکرد دیگر مساجد هامبورگ حمایت از گروه‌های آسیب‌دیده و نیازمند - همچون پناهجویان، معلولان، سالمندان بی‌سرپرست، عقب‌افتادگان اجتماعی- و نیز مددکاری اجتماعی، سرکشی به بیماران مسلمان و زندانیان مسلمان است. افزایش سطح آگاهی و دانش غیرمسلمانان درباره اسلام و آداب و رسوم و فرهنگ مسلمانان از طریق گفت‌وگو، برگزاری جلسات در مساجد، پرسش و پاسخ و... مورد توجه است. مشارکت اجتماعی و همکاری با دولت هامبورگ در اموری همچون واکسیناسیون افراد در کرونا، رسیدگی به پناهجویان، تشویق مسلمانان شهروند برای شرکت در انتخابات آلمان از اولویت‌های ما در مراکز اسلامی هامبورگ است.</p>	<p>مصاحبه‌شونده شماره ۵ سید محمد آل حسینی</p>

مصاحبه‌شونده	پاسخ‌های مهم مصاحبه‌شونده	کدهای باز شناسایی شده
<p>مصاحبه‌شونده شماره ۶ مصطفی یولداش</p>	<p>مهم‌ترین کارکردی که برای مراکز اسلامی در هامبورگ می‌توان برشمرد، مراقبت از فرزندان و تربیت کودکان است. ما اگر به فکر هویت و تربیت فرزندان خود نباشیم، یکی دو نسل بعد چیزی از اسلام و هویت مسلمانی فرزندان ما باقی نخواهد ماند. در بسیاری از اختلافات خانوادگی افراد به مساجد مراجعه می‌کنند و مشاوره در مساجد موجب حفظ خانواده و ثبات آن می‌شود. تقویت معنویت و انجام صحیح و به موقع مناسک دینی و بزرگداشت ایام خاص، مثل مبعث پیامبر، برای مسلمانان امر مهمی است که مساجد به این مهم اشتغال دارند. برنامه‌های مهمی چون شب‌های قدر و مراسم دعا و مسابقات قرآن از اموری هستند که موجب اجتماع مسلمانان می‌شوند و نوعی از وحدت و انسجام اجتماعی را به وجود می‌آورند. این مراکز پیوند اجتماعی مسلمانان را محکم‌تر و عمیق‌تر می‌کنند. بسیاری از افراد در مورد سهم ارث، زکات و... سؤال دارند و خودشان نمی‌توانند این موارد را محاسبه کنند، چون این یک کار تخصصی است؛ از این رو برای آشنایی با شریعت اسلامی به مساجد مراجعه می‌کنند. جوانان در این مراکز به لحاظ اجتماعی رشد می‌کنند. آنها زبان مادری خود را و خواندن و نوشتن ترکی را در همین مساجد آموزش می‌بینند. مساجد نقش بسیار پررنگی در ارائه هویت دینی دارند. مساجد قلب تپنده هر شهر و جامعه هستند. هویت دینی مسلمانان در غرب وابسته به مراکز اسلامی و مساجد است. اگر مساجد نباشند، چیزی از جامعه اسلامی باقی نخواهد ماند. اکثر مساجد هامبورگ با کمک‌های مردمی اداره می‌شوند و این چیز خیلی خوبی است و نشان‌دهنده مشارکت اجتماعی بالا و نیز سخاوتمندی مسلمانان است که برای ارتقای دینشان از مال خود هزینه می‌کنند. انعقاد قرارداد دولتی با پارلمان هامبورگ نتیجه وحدت و انسجام اجتماعی مسلمانان در هامبورگ بوده است. مددکاری اجتماعی از دیگر کارکردهای مراکز ما است. ما در مرکز خود به افشار آسیب‌پذیر مثل سالمندان بی‌بضاعت رسیدگی می‌کنیم. برخی از آنان احساس می‌کنند که مرده‌اند و همه فراموششان کرده‌اند و وقتی از طرف مسجد به دیدار آنان می‌رویم، خوشحال می‌شوند. اینکه مراکز اسلامی برای غیرمسلمانان آلمانی هم کاری بکنند، خیلی خوب است ولی وقتی هنوز مشکلات زیادی برای خود شهروندان مسلمان آلمان وجود دارد، طبیعی است که کارکردهای مراکز و مساجد برای غیرمسلمانان، کارکردهای غیرمستقیم و پنهانی مثل امنیت اجتماعی، قانون‌گرایی، نظم و هنجارمندی باشد. متأسفانه آلمان از ما می‌خواهد که هویت و ارتباط خود را با کشور مبدأ خود قطع بکنیم؛ این یعنی بی‌هویت شدن مسلمانان. آنها می‌خواهند ما فقط مسلمان آلمانی باشیم، اما این شدنی نیست.</p>	<p>تربیت، مراقبت از کودکان و هویت بخشی به آنان - حل اختلافات و حفظ نظام خانواده - تقویت معنویت و انجام صحیح مناسک دینی - اجتماع، وحدت و انسجام اجتماعی در مسجد - تعمیق و تحکیم پیوندهای اجتماعی - پاسخگویی به سؤالات تخصصی مردم در مورد تقسیم ارث، زکات و دیگر احکام شرعی - رشد اجتماعی جوانان مرتبط با مراکز اسلامی - یادگیری زبان مادری و فرهنگ بومی - مساجد قلب تپنده جامعه و ارائه‌کننده هویت دینی - مشارکت مسلمانان در هزینه مراکز و کمک مالی - انعقاد قرارداد دولتی با پارلمان هامبورگ نتیجه وحدت و انسجام اجتماعی مسلمانان - رسیدگی به سالمندان بی‌بضاعت و مددکاری اجتماعی برای افشار آسیب‌پذیر - کارکردهای مراکز اسلامی برای غیرمسلمانان، کارکردهای غیرمستقیم و پنهانی چون نظم، هنجارمندی، قانون‌گرایی و امنیت اجتماعی است</p>

کدهای باز شناسایی شده	پاسخ‌های مهم مصاحبه‌شونده	مصاحبه‌شونده
<p>- شکل‌گیری مساجد در پاسخ به نیازهای واقعی، اعم از برپایی مناسک دینی، ازدواج، طلاق، تأیید ذبح شرعی، تعیین اوقات شرعی، اعلام عید فطر</p> <p>- افزایش دانش جوانان در مورد اسلام و فرهنگ قومی خود</p> <p>- ارتقای سطح آگاهی فرهیختگان و دانشجویان در مورد اسلام از طریق پاسخ‌های آکادمیک به سؤالات دانشجویان و انجام تحقیقات مورد نیاز و انتشار نظرات علمی و آکادمیک برای مخاطبان غیرمسلمان از برنامه‌های این مرکز است. افزایش اطلاعات فرزندان و جوانان و نیز غیرمسلمانان در مورد اسلام، قرآن، ایران، زبان فارسی و آداب و رسوم قومی و... از طریق برگزاری کلاس‌های آموزشی در مرکز اسلامی انجام می‌شود. بخشی از جامعه آلمان شهروندان مسلمان هستند. اگر مراکز وجود نمی‌داشتند، این بخش از جامعه احساس بی‌هویتی و بیگانگی با جامعه می‌داشت و نمی‌توانست خوب با جامعه تعامل کند. مراکز زمینه‌ساز تعامل سازنده‌تر مسلمانان با جامعه و زندگی مسالمت‌آمیز اقوام مختلف هستند. همچنین آمار ناهنجاری‌های اجتماعی و ارتکاب جرم و جنایت در مریتان با مراکز اسلامی بسیار کم است. این به علت حضور و مشارکت مسلمانان در برنامه‌های معنویت‌بخش و مسئولیت‌پذیری آنان در قبال جامعه و امنیت اجتماعی است. بسیاری از ناهنجاری‌هایی که در جامعه پیش می‌آید از این رو است که افراد تبیین درستی از معنا و هدف زندگی ندارند. از کارکردهای مهم مساجد معنابخشی و هدفمندسازی حیات مادی و تبیین چرایی وجود شرور و سختی‌های فراوان در زندگی است. این امر موجب آرامش درونی و امنیت روانی افراد است. ما در خطبه‌های نماز جمعه مسائلی را مطرح می‌کنیم که به نظر می‌رسد برای یک همزیستی مسالمت‌آمیز در جامعه لازم است، مثل قانون‌مداری، رعایت حقوق دیگران و احترام به ارزش‌ها و مقدسات دیگران. اگر مسلمانان مراکز اجتماع و همفکری و تعامل با یکدیگر نداشتند، نمی‌توانستند در جامعه حضور مؤثر داشته باشند. برنامه‌هایی مثل درهای باز مساجد و گفت‌وگو و حضور توریست‌ها باعث شده که غیرمسلمانانی از ملیت‌ها و فرهنگ‌های مختلف به این مرکز مراجعه کنند. همچنین این مرکز با همسایگان خود، دولت و پارلمان و نیز با مراکز دیگر ارتباط مستمر دارد. از سوی دیگر، مساجد و مراکز اسلامی حامی اقلیت مسلمان در آلمان و رابط و سخنگوی آنها با حکومت هستند.</p>	<p>شکل‌گیری مراکز اسلامی در پاسخ به نیازهای مسلمانان - اعم از برپایی مناسک دینی، ازدواج، طلاق و... بوده است. چون ادارات دولتی آلمان نمی‌توانند عهده‌دار موارد سجلی مسلمانان همچون عقد شرعی یا طلاق و نیز انجام آداب کفن و دفن اموات، تأیید ذبح شرعی، تعیین اوقات شرعی و اعلام عید فطر و... باشند، به طور طبیعی این کارها به مراکز اسلامی واگذار می‌شوند. ارتقای سطح آگاهی و دانش فرهیختگان و دانشجویان در مورد اسلام از طریق پاسخ‌های آکادمیک به سؤالات دانشجویان و انجام تحقیقات مورد نیاز و انتشار نظرات علمی و آکادمیک برای مخاطبان غیرمسلمان از برنامه‌های این مرکز است. افزایش اطلاعات فرزندان و جوانان و نیز غیرمسلمانان در مورد اسلام، قرآن، ایران، زبان فارسی و آداب و رسوم قومی و... از طریق برگزاری کلاس‌های آموزشی در مرکز اسلامی انجام می‌شود. بخشی از جامعه آلمان شهروندان مسلمان هستند. اگر مراکز وجود نمی‌داشتند، این بخش از جامعه احساس بی‌هویتی و بیگانگی با جامعه می‌داشت و نمی‌توانست خوب با جامعه تعامل کند. مراکز زمینه‌ساز تعامل سازنده‌تر مسلمانان با جامعه و زندگی مسالمت‌آمیز اقوام مختلف هستند. همچنین آمار ناهنجاری‌های اجتماعی و ارتکاب جرم و جنایت در مریتان با مراکز اسلامی بسیار کم است. این به علت حضور و مشارکت مسلمانان در برنامه‌های معنویت‌بخش و مسئولیت‌پذیری آنان در قبال جامعه و امنیت اجتماعی است. بسیاری از ناهنجاری‌هایی که در جامعه پیش می‌آید از این رو است که افراد تبیین درستی از معنا و هدف زندگی ندارند. از کارکردهای مهم مساجد معنابخشی و هدفمندسازی حیات مادی و تبیین چرایی وجود شرور و سختی‌های فراوان در زندگی است. این امر موجب آرامش درونی و امنیت روانی افراد است. ما در خطبه‌های نماز جمعه مسائلی را مطرح می‌کنیم که به نظر می‌رسد برای یک همزیستی مسالمت‌آمیز در جامعه لازم است، مثل قانون‌مداری، رعایت حقوق دیگران و احترام به ارزش‌ها و مقدسات دیگران. اگر مسلمانان مراکز اجتماع و همفکری و تعامل با یکدیگر نداشتند، نمی‌توانستند در جامعه حضور مؤثر داشته باشند. برنامه‌هایی مثل درهای باز مساجد و گفت‌وگو و حضور توریست‌ها باعث شده که غیرمسلمانانی از ملیت‌ها و فرهنگ‌های مختلف به این مرکز مراجعه کنند. همچنین این مرکز با همسایگان خود، دولت و پارلمان و نیز با مراکز دیگر ارتباط مستمر دارد. از سوی دیگر، مساجد و مراکز اسلامی حامی اقلیت مسلمان در آلمان و رابط و سخنگوی آنها با حکومت هستند.</p>	<p>مصاحبه‌شونده شماره ۷ دکتر محمد هادی مفتح</p>

مصاحبه‌شونده	پاسخ‌های مهم مصاحبه‌شونده	کدهای باز شناسایی شده
<p>مصاحبه‌شونده شماره ۸ ابو احمد یعقوبی</p>	<p>کارکرد مساجد هامبورگ بیشتر از کشورهای اسلامی است. این مساجد به واقع پناهگاه و محل آرامش و امنیت روانی و یک پایگاه حمایت از مسلمانان هستند. شصت سال قبل نیروهای کاری که بعد از جنگ جهانی دوم برای اشتغال به آلمان آمده بودند، زبان بلد نبودند، تحصیلات نداشتند، به هوی سرد و تاریک آلمان عادت نداشتند. آنها تنها و دنبال مأمی بودند که برایشان مثل خانه باشد. مساجد هامبورگ در ابتدا برای پاسخ به این نیاز شکل گرفتند. امام مسجد به ترکی سخن می‌گفت و خطبه‌های نماز هم ترکی بیان می‌شد. کارگران مسلمان پس از یک روزکاری در مساجد دور هم جمع می‌شدند، چای می‌خوردند و در مورد حل مشکلات خود و پاسخ به نامه‌های اداری و... صحبت می‌کردند. به تدریج نیازها افزایش پیدا کرد. اینکه دختران و پسران مسلمان در اینجا تشکیل خانواده بدهند و اگر فردی از دنیا رفت، همین جا دفن شود. آنها نیاز به ذبح حلال در هامبورگ داشتند و اینکه رستوران و نانوائی و آرایشگاه داشته باشند. مسلمانان همه این نیازها را با مشارکت و همکاری در قالب مسجد و مراکز اسلامی مرتفع کردند. کارگران مسلمان در ابتدا جوانانی بودند که برای کار می‌آمدند و طبیعی است که اول نیاز به ازدواج داشتند و بعدا بچه دار شدند. وقتی بچه‌ها بزرگ شدند، برای اینکه بعدها به کشور خود برگردند باید زبان مادری را خوب یاد می‌گرفتند، ولی اینجا امکانش را نداشتند. بچه‌ها در مدرسه بعد از هشت یا ده سال مدرسه اصلاً زبان مادری را بلد نبودند و اگر حرف می‌زدند، نمی‌توانستند بخوانند و بنویسند. اگر هم با خانواده به ترکیه یا کشور خود بازمی‌گشتند، نمی‌توانستند در آنجا به مدرسه بروند و همه آنان را خارجی می‌دانستند. آنها گفتند که اگر ما برگردیم، بچه‌هایمان از دست می‌روند؛ پس باید به خاطر بچه‌ها در آلمان بمانیم و نیازهای فرهنگی خود را همین جا مرتفع کنیم. از اینجا بود که تقویت هویت دینی و ملی در دستور کار مراکز اسلامی قرار گرفت. آلمانی‌ها نیز کم‌کم متوجه شدند که اینها دیگر تنها کارگر مهمان نیستند، بلکه ماندگار هستند. از اینجا بود که به مسلمانان گفتند شما جزئی از جامعه آلمان هستید. در این سال‌ها مراکز اسلامی به مسلمانان توضیح دادند که شما اینجا هستید و باید اینجا همچون وطن خود رفتار کنید. شما باید وارد فرهنگ و سیاست و علوم شوید. ما در چند دهه گذشته جلسات گفت‌وگو محور فراوانی را بین مسلمانان و پیروان دیگر ادیان برگزار کرده‌ایم. این مساجد جایی برای گفت‌وگو هستند و درب این مراکز به روی همه مردم با فرهنگ‌ها و سلاطین مختلف باز است. برخی فقط به دنبال وحدت و انسجام بین مسلمانان هستند، اما ما در هامبورگ به دنبال اتحاد و همصدایی بیش از پیش همه پیروان ادیان هستیم که این امر در نشت ماهانه بین‌الادیانی در هامبورگ خود را نشان می‌دهد؛ جایی که همه ادیان مختلف در مقابل حملات داعش بیانیه مشترک صادر می‌کنند و برای صلح در غزه همه با هم دعای مشترک می‌خوانند. ما برای جوانان به زبان آلمانی کلاس برگزار می‌کنیم تا آنها را از فرهنگ و معارف اسلامی آگاه سازیم. مهم‌ترین هدف تشکیل شورای مسلمانان هامبورگ این بود که مسلمانان نزد دولت آلمان به رسمیت شناخته شوند و بتوانند حقوق شهروندی خود را درخواست کنند. از آن زمان بود که همکاری مراکز اسلامی و مسلمانان با دولت ایالت هامبورگ افزایش فراوان یافت.</p>	<p>کدهای باز شناسایی شده</p> <p>- مساجد پناهگاه، محل آرامش، امنیت روانی و پایگاه حمایت از مسلمانان</p> <p>- مساجد برای مسلمانان مقیم حکم خانه را دارد</p> <p>- مراکز اسلامی محل اجتماع و حل مشکلات مردم</p> <p>- مساجد محل تشکیل خانواده</p> <p>- مراکز اسلامی تأییدکننده حلال بودن اجناس</p> <p>- آموزش زبان مادری و معرفی فرهنگ و آداب و رسوم ملی به فرزندان و جوانان</p> <p>- حفظ و تقویت هویت دینی و ملی</p> <p>- مسلمانان جزئی از جامعه آلمان</p> <p>- کشور آلمان وطن نسل دوم و سوم مسلمانان</p> <p>- مساجد و مراکز اسلامی مکانی باز و عمومی</p> <p>- باز بودن در مساجد هامبورگ به روی همه مردم با فرهنگ‌ها و سلاطین مختلف</p> <p>- مساجد جایی برای گفت‌وگو بین مسلمانان و پیروان دیگر ادیان</p> <p>- وحدت و انسجام میان مسلمانان</p> <p>- اتحاد و همصدایی بیش از پیش پیروان همه ادیان در هامبورگ</p> <p>- صدور بیانیه مشترک ادیان مختلف در مقابل حملات داعش و برگزاری مشترک دعای صلح نمایندگان ادیان برای غزه</p> <p>- معرفی فرهنگ و معارف اسلامی به زبان آلمانی برای جوانان و دانش‌آموزان آلمانی</p> <p>- تشکیل شورای مسلمانان با هدف به رسمیت شناخته شدن مسلمانان نزد دولت آلمان و درخواست حقوق شهروندی خود</p> <p>- افزایش همکاری و مشارکت مراکز اسلامی با دولت ایالت هامبورگ</p>

کدهای باز شناسایی شده	پاسخ‌های مهم مصاحبه‌شونده	مصاحبه‌شونده
<p>- برطرف کردن مشکلات روحی، عاطفی و فرهنگی مسلمانان، به‌خصوص مهاجران</p> <p>- تسهیل زندگی برای مسلمانان</p> <p>- محل کمک مسلمانان به یکدیگر</p> <p>- پایبندی مرتبطان با مراکز به دین، اخلاق، معنویت و مسئولیت‌پذیری در قبال جامعه</p> <p>- کاهش جرم و جلوگیری از انحرافات اجتماعی</p> <p>- موجب امنیت و کنترل اجتماعی</p> <p>- دغدغه تربیت فرزندان و درخواست والدین از مراکز برای برگزاری کلاس‌های دینی، فرهنگی، هنری و اردوهای فرهنگی تفریحی</p> <p>- مراکز اسلامی محل تشکیل حلقه‌های دوستی</p> <p>- حفظ و تقویت بنیان خانواده و ارائه مشاوره برای حل مشکلات خانواده‌ها</p> <p>- مساجد هامبورگ، مراکز فرانهادی هستند</p> <p>- جلسات گفت‌وگوی ادیان و کنفرانس‌های علمی و روزهای باز مساجد برای معرفی اسلام و فرهنگ مسلمانان به همسایگان و غیرمسلمانان</p> <p>- شناخت مردم آلمان از مسلمانان و فرهنگ آنها و نیز زندگی مسالمت‌آمیز و ارتباط اجتماعی بهتر با مسلمانان</p> <p>- تشکیل فدراسیون‌ها و اتحادیه‌های اسلامی در برخی مراکز مهم‌تر با هدف انسجام اجتماعی، وحدت و همگرایی بیشتر مسلمانان</p>	<p>مشکلات و دردهای مهاجران مسلمان در آلمان فراوان و آزردهنده است؛ از جمله غم غربت و دوری از وطن، مشکلات روحی و عاطفی، مشکل زبان و مشکلات فرهنگی. مساجد هامبورگ تا حد زیادی به حل چنین مشکلاتی کمک و زندگی را برای این افراد تسهیل می‌کنند. مسلمانان با تأسیس مراکز اسلامی به همیاری و کمک به هم‌کیشان خود همت گماشته‌اند؛ از جمله کمک‌های مالی، کمک‌های فکری و کمک‌های عاطفی. وقتی مسلمانان، به‌خصوص جوانان، در مساجد جمع و به عبادت خدا مشغول می‌شوند، پایبندی‌شان به دین بیشتر می‌شود، اخلاق و معنویت و مسئولیت‌پذیری برایشان اهمیت پیدا می‌کند و جلوی جرم و انحرافات اجتماعی گرفته می‌شود. این به آن معنا است که حضور در مراکز اسلامی موجب امنیت و کنترل اجتماعی است. در کشورهای اسلامی، آموزش و پرورش نقش مهمی در آشنایی و آگاهی فرزندان با معارف اسلامی دارند و حتی اگر والدین مذهبی نباشند، بچه‌ها حداقل‌هایی را یاد می‌گیرند، اما همین حداقل‌ها در اینجا وجود ندارد. تربیت فرزندان در محیطی کاملاً غیردینی بسیار سخت است؛ از این رو دغدغه تربیت دینی فرزندان در اینجا بسیار بیشتر و درخواست از مراکز اسلامی برای برگزاری کلاس‌های گوناگون زیاد است؛ هم کلاس‌های دینی، هم کلاس‌های فرهنگی، هنری و هم برگزاری اردوهای تفریحی تا جوانان با هم بیشتر مانوس شوند و حلقه‌های دوستی شکل بگیرد. از سوی دیگر، کانون خانواده در غرب بسیار متزلزل است و متأسفانه برخی از قوانین حمایت از زنان و کودکان در آلمان نیز به این مسئله کمک می‌کند. یکی از وظایف مراکز حفظ و تقویت بنیان خانواده و ارائه مشاوره برای حل مشکلات خانواده‌ها است؛ چه مشکلات زن و شوهر و چه مشکلات والدین با فرزندان. می‌خواهم تأکید کنم که مساجد هامبورگ فقط کار دینی نمی‌کنند، بلکه فرانهادی کار می‌کنند؛ مراکز اسلامی حتی به فکر غیرمسلمانان هم هستند. آنها برای معرفی اسلام و فرهنگ مسلمانان به همسایگان و غیرمسلمانان برنامه‌هایی همچون گفت‌وگوی ادیان و کنفرانس‌های علمی و روزهای باز مساجد را برگزار می‌کنند. ثمره چنین اقداماتی شناخت بیشتر مردم آلمان از مسلمانان و فرهنگ آنان و نیز زندگی مسالمت‌آمیز و ارتباط اجتماعی بهتر با مسلمانان است. گاه این ارتباطات آنقدر جذاب‌اند که برخی پس از آشنایی اولیه و مطالعات بعدی، گرایش به اسلام پیدا می‌کنند. برخی از مراکز هامبورگ، مثل مسجد امام علی <small>علیه السلام</small>، اقدام به تشکیل فدراسیون‌ها و اتحادیه‌های مراکز اسلامی می‌کنند. هم‌نشینی مدیران مراکز اسلامی به نوعی به انسجام اجتماعی، وحدت و همگرایی بیشتر مسلمانان و عملکرد مثبت و بهتر آنها منجر خواهد شد.</p>	<p>مصاحبه‌شونده شماره ۹ دکتر سعیده غروی</p>

مصاحبه‌شونده	پاسخ‌های مهم مصاحبه‌شونده	کدهای باز شناسایی شده
<p>مصاحبه‌شونده شماره ۱۰ دکتر مجتبی بیدقی</p>	<p>وقتی در کشورهای اسلامی زندگی می‌کنیم، به کارکردها و خدماتی که می‌گیریم، توجه نداریم. علت اینکه تعداد مساجد و مراکز اسلامی در هامبورگ رو به افزایش است، این است که مسلمانانی که به اینجا مهاجرت می‌کنند، کم‌کم اینجا را وطن اصلی خود در نظر می‌گیرند و قصد سکونت دائمی می‌کنند. اصل زندگی بسیاری از دانشجویان یا تجار مقیم هامبورگ در ایران یا کشورهای دیگر بود و فرزندانشان هم آنجا بودند و در صورت مرگ پیکرشان به وطن اصلی عودت داده می‌شد، اما امروزه وضعیت فرق کرده و مسلمانان خود را شهروند آلمان می‌دانند؛ از این رو باید نیازهای خود را در همین جامعه مرتفع سازند. مسلمانان آلمان آگاه هستند که بچه‌هایشان به تربیت دینی و هویت اسلامی نیاز دارند. مسلمانان به خدمات فرهنگی و آموزشی مراکز اسلامی بسیار نیازمند هستند. بچه‌ها دین، فرهنگ و حتی زبان مادری‌شان را به نوعی در همین مراکز اسلامی آموزش می‌بینند. مراکز محل آرامش روحی مردم هستند. خیلی‌ها اینجا در غربت هستند؛ از این رو مردم در شادی‌ها و غم‌ها خود را به این مراکز می‌رسانند و در حقیقت مراکز اسلامی محلی هستند که از افراد حمایت اجتماعی، عاطفی و معنوی می‌کنند. در بحث حمایت اجتماعی، می‌توانیم حل مسائل اداری را هم ذکر کنیم؛ مثلاً برای کسی نامه آمده و نمی‌داند نامه چه می‌گوید، در مسجد جویبش را می‌گیرد. این مراکز یک اجتماع قابل اعتماد برای مردم هستند. همان‌طور که قرآن آمده که کوه‌ها به نوعی موجب ثبات زمین هستند، مراکز اسلامی مثل ستون‌های ضد زلزله و ضد لرزش جامعه مسلمانان هستند. مساجد برای یک جامعه چند فرهنگی به مراکز امن و هویت‌بخش تبدیل می‌شوند. مراکز اسلامی لنگرهای باثبات یک جامعه چندفرهنگ هستند. اگر کسی خطایی انجام دهد و احساس گناه کند، برای توبه به اینجای می‌آید. مراکز محل معنویت‌دهی و معنابخشی به زندگی هستند. در آلمان بیش از پنج میلیون مسلمان وجود دارد. دولت وظیفه دولت دارد که شهروندان خود را در هر موقعیتی که هستند (در مدرسه، دانشگاه یا کار) از نظر فرهنگی و روانی و آموزشی حمایت کند، اما امکانات لازم در همه بخش‌ها را ندارد؛ بنابراین مراکز اسلامی بخش مهمی از این حمایت‌ها و خدمات را ارائه می‌دهند. خدمتی که مراکز اسلامی انجام می‌دهند برای مسلمانان است، اما مسلمانان اعتبار دیگری هم دارند و آن اینکه شهروند آلمان هستند. اگر این خدمات، یعنی خدمات فرهنگی آموزشی و روان‌شناسی و مشاوره‌ای، را دولت به شهروندان مسلمان ندهد، اینها برای اطرافیان‌شان مشکل ایجاد می‌کنند. گفت‌وگو و برنامه روز درهای باز مسجد فرصت بسیار خوبی برای معرفی اسلام به جامعه آلمانی و غیرمسلمانانی است که شناخت کافی از اسلام و مسلمانان ندارند. حضور توریست‌های غیرمسلمان در مسجد زیبایی مثل مسجد امام علی <small>علیه السلام</small> بسیار در تغییر نگرش آنان مؤثر است و اسلام‌هراسی و ترس از مسلمانان که برخی از رسانه‌ها ترویج می‌کنند، در این بازدیدها کاهش می‌یابد. این امر به نوبه خود در آرامش و امنیت اجتماعی آلمان تأثیرگذار است. برای مثال، حضور یک غیرمسلمان در مسجد باعث می‌شود که ارتباط او با همسایه، همکار یا همکلاسی مسلمانش بهتر از قبل باشد و اگر چیزی در مورد اسلام به غلط شنید، آن را انکار کند و بگوید، من به مسجد مسلمانان رفته‌ام و آنچه گفته می‌شود نادرست است.</p>	<p>ارائه آموزش‌های دینی، فرهنگی و اخلاقی به فرزندان مسلمانان در مراکز اسلامی - مسلمانان آلمان را وطن خود می‌دانند - تربیت دینی و تقویت هویت اسلامی - آموزش فرهنگ و زبان مادری و هویت قومی - محل آرامش روحی مردمی که در غربت هستند - مساجد محلی برای حمایت اجتماعی، عاطفی و معنوی افراد - مسئولان مساجد و مراکز اسلامی یک اجتماع قابل اعتماد برای مردم - مساجد، مراکز امن و هویت‌بخش مسلمانان در یک جامعه چندفرهنگی - مراکز لنگرهای باثبات جامعه چندفرهنگی - مساجد محل توبه از گناهان و تخلیه روحی - مراکز محل معنویت و معنابخشی به زندگی - گفت‌وگو فرصت بسیار خوبی برای معرفی اسلام به جامعه آلمانی و غیرمسلمانانی که شناخت کافی از مسلمانان ندارند - تغییر نگرش و کاهش اسلام‌هراسی که برخی رسانه‌ها ترویج می‌کنند - آرامش و امنیت اجتماعی آلمان</p>

کدهای باز شناسایی شده	پاسخ‌های مهم مصاحبه‌شونده	مصاحبه‌شونده
<p>- پاسداری و صیانت از عقاید و باورهای دینی مسلمانان</p> <p>- احساس مسئولیت مسلمانان</p> <p>- عامل اصلی تشکیل مراکز اسلامی</p> <p>- شرکت در برنامه‌ها و همکاری در اجرای مراسم</p> <p>- کمک مالی مردم به مساجد</p> <p>- تقویت هویت ملی از طریق برنامه‌هایی چون شب یلدا و حافظ خوانی</p> <p>- مراکز اسلامی عامل وحدت مسلمانان</p> <p>- وحدت مسلمانان باور مسئولان است، نه مصلحت</p> <p>- حضور در صحنه و مشارکت اقبشار مختلف</p> <p>- وحدت و انسجام مسلمانان از ملیت‌های مختلف ایرانی، عرب، ترک، کرد و...</p> <p>- آرامش روحی و تسلی روانی و معنویت‌بخشی</p> <p>- دعوت به مدارا صلح و همزیستی</p> <p>- مسالمت‌آمیز</p> <p>- کاهش اختلافات خانوادگی و ثبات خانواده</p> <p>- امنیت اجتماعی</p> <p>- ارائه اسلام معتدل و عقل‌گرا</p> <p>- ایجاد حس امیدواری و نجات</p> <p>- معنابخشی به زندگی</p> <p>- حمایت از بیماران و پناهجویان مسلمان</p> <p>- آموزش برای مبلغان دینی</p>	<p>نیاز به دین و دینداری و دیانت در غرب هم وجود دارد. سؤال این است که مسلمانان (چه شیعه و چه سنی) کجا باید از عقاید و باورهای خود پاسداری و صیانت کنند. جواب مشخص است: مساجد. بنابراین این مساجد و مراکز اسلامی در پاسخ به آن نیاز واقعی و احساس مسئولیت مسلمانان تأسیس شده‌اند. احساس مسئولیتی که افراد دارند هم باعث تأسیس مسجد شده و هم موجب شرکت در برنامه‌های مسجد و همکاری در اجرای مراسم است. مردم به همین دلیل کمک‌های مالی خوبی به این مراکز می‌کنند. مساجد غیر از اعمال مذهبی، برنامه‌های ملی و قومی هم دارند، مثل کلاس‌های فارسی، مراسم شب شعر و حافظ خوانی که برای تقویت هویت ملی خود و فرزندانشان است. اگر ایرانی‌ها شب یلدا دارند، ترک‌ها شب دیگری دارند که در مراکز اسلامی جشن می‌گیرند. کسی که وارد مسجد امام علی <small>علیه السلام</small> می‌شود حس می‌کند که وارد مرکزی برای همه مسلمانان شده است. اینجا بین شیعیان و اهل سنت ارتباط گسترده‌ای وجود دارد. وحدت با دیگر مسلمانان از باب ضرورت و مصلحت نیست، بلکه باور مسئولان مرکز است. افرادی که در برنامه‌های این مرکز حاضر می‌شوند از اقبشار مختلف مردم از ملیت‌های مختلف ایرانی، عرب، ترک و... و با تحصیلات عالی و عموماً با تسلط بر چند زبان هستند. در بسیاری از مساجد هامبورگ اگر امام مسجد با مشورت‌هایی که می‌گیرد به نتیجه‌ای برسد و خواسته‌ای داشته باشد، بسیاری از مؤمنان افغانی، ایرانی، ترک، کرد و عرب در صحنه حاضر می‌شوند و با مشارکت یکدیگر می‌کوشند که مشکل را برطرف کند. علت حضور بسیاری از افراد در مراکز اسلامی کسب آرامش روحی و تسلی روانی است و مساجد هامبورگ به خوبی می‌توانند معنویتی که افراد در خارج از مراکز به دست نمی‌آورند را به آنان ببخشند. مراکز اسلامی هم مسلمانان و هم غیرمسلمانان را به مدارا، صلح و همزیستی مسالمت‌آمیز دعوت می‌کنند. کسانی که به مساجد رفت و آمد دارند، خانواده ایمن‌تری دارند و اختلافات خانوادگی در آنها کمتر است. مساجد نقشی مهم و تأثیرگذار در امنیت اجتماعی دارند هم در امنیت خانواده‌ها، هم در تأمین امنیت در ارتباط بین شیعه و سنی و هم در امنیت بین مسلمان و مسیحی. آنچه آلمانی‌ها را از مسلمانان می‌ترساند، این است که افراط‌گرایی در میان آنان رشد کند؛ از این رو مراکز اسلامی برای ارائه اسلام معتدل و عقل‌گرا بسیار تلاش می‌کنند. تشکیل حوزه علمیه هامبورگ و تلاش برای تربیت امام برای مساجد، مدارس و... با همین هدف بوده است. مرکز اسلامی و مسجد جایی است که به گناهکاران و ناامیدان حس امیدواری و نجات می‌دهد. مسجد می‌تواند در بزنگاه‌ها، یعنی دقیقاً جاهایی که فرد ناامید می‌شود، به زندگی افراد معنا ببخشد. امروزه مراکز اسلامی به درخواست دولت آلمان از بیماران یا پناهجویان مسلمان حمایت می‌کنند. یکی از کارکردهای مثبت مراکز اسلامی وسعت دید دادن به مبلغانی است که از کشورهای اسلامی می‌آیند. مراکز برای مبلغان دینی جنبه آموزشی دارند و دیدشان را درباره مسائل اروپا باز می‌کنند.</p>	<p>مصاحبه‌شونده</p> <p>شماره ۱۱</p> <p>سیدرضی</p> <p>معلم‌زاده</p>

کدهای باز شناسایی شده	پاسخ‌های مهم مصاحبه‌شونده	مصاحبه‌شونده
<p>- ارتقای سطح دانش و آگاهی جامعه در مورد اسلام و فرهنگ مسلمانان</p> <p>- لزوم پذیرفته شدن شهروندی مسلمانان</p> <p>- منفعت گفت‌وگو برای خود مسلمانان</p> <p>- بیان افکار و عقاید مسلمانان از زبان غیرمتخصصان عامل ارزیابی غلط و قضاوت نادرست مردم</p> <p>- لازمه زندگی در یک جامعه چند فرهنگی افزایش نشست‌های گفت‌وگومحور و هم‌اندیشی و هم‌افزایی</p> <p>- افزایش معنویت و آرامش روحی مخاطبان</p> <p>- رفع حس کنجکاوی غیرمسلمانان با حضور در مناسک دینی مسلمانان</p> <p>- لزوم پایبندی به نظم و احترام قوانین آلمان</p> <p>- هنجارمندی و انضباط اجتماعی مسلمانان</p> <p>- مسلمانان منجی ارزش‌های اخلاقی و فرهنگ آلمان</p> <p>- وجود آموزه‌هایی چون نظم اجتماعی، وقت‌شناسی، پایبندی به اخلاق، قانونمندی، امنیت و احترام به همسایگان در آیین اسلام</p> <p>- مددکاری اجتماعی و کمک به افراد بی‌سپرپرست و پناهجویان</p> <p>- پاسخگویی به سؤالات و شبهات مخاطبان از کارکردهای مهم مراکز - معنابخشی به زندگی</p> <p>- حفظ ارزش‌های فرهنگ خود و خانواده</p> <p>- ارتباط با فرهنگ آبا و اجدادی</p> <p>- استقلال مالی مراکز اسلامی موجب عملکرد بهتر و باکیفیت و عامل تداوم حضور و بقا</p>	<p>ارتقای سطح دانش و آگاهی جامعه در مورد اسلام و فرهنگ مسلمانان یکی از کارکردهای مهم مراکز اسلامی است. حضور در دانشگاه‌ها و مدارس و جلسات پرسش و پاسخ با جوانان آلمانی مهم است. در آلمان تعداد زیادی مسلمان وجود دارد. هم جامعه باید درهای خود را به سوی مسلمانان آلمان باز کند و آنها را به شهروندی بپذیرد و هم ما مسلمانان باید باسخگویی سؤالات و شبهات غیرمسلمانان باشیم؛ گفت‌وگوی بین‌ادیان در همین جهت است. باید توجه داشت که منفعت گفت‌وگو برای خود مسلمانان است. اگر این گفت‌وگو صورت نگیرد، افراد دیگری که متخصص اسلام نیستند، در مورد مسلمانان و افکار و عقاید آنان نظر می‌دهند و مسلمانان، ناخواسته از سوی دیگران ارزیابی و قضاوت می‌شوند. لازمه زندگی در یک جامعه چند فرهنگی افزایش نشست‌های گفت‌وگومحور و هم‌اندیشی و هم‌افزایی است. بخشی از برنامه‌های مساجد، اجرای مناسک عبادی است که کارکردشان افزایش معنویت و آرامش روحی مخاطبان است. در برخی مراسم‌ها غیرمسلمانان نیز حضور پیدا می‌کنند. خیلی‌ها دوست دارند از نزدیک مناسک دینی مسلمانان را مشاهده کنند و در این باره کنجکاو هستند. ما حدود ۲۵ سال است که خطبه‌های نماز جمعه را به زبان‌های مختلف، از جمله آلمانی، ترجمه می‌کنیم. در مساجد و مراکز اسلامی همواره بر این نکته تأکید می‌شود که مسلمانان به نظم و قوانین آلمان احترام می‌گذارند. ما باید به همه انسان‌ها احترام بگذاریم و قانونمندترین افراد جامعه باشیم. تأکید بر این مسائل در هنجارمندی مسلمانان و انضباط اجتماعی آنان مؤثر است. برعکس مرکل، من معتقدم که مسلمانان کسانی هستند که ارزش‌های اخلاقی و نیز فرهنگ آلمان را نجات خواهند داد. وقتی نگاه می‌کنیم، می‌بینیم که ارزش‌های اصیل و کهن آلمانی کاملاً در اسلام وجود دارد؛ از جمله نظم اجتماعی، وقت‌شناسی، پایبندی به اخلاق، قانونمندی، امنیت، احترام به همسایگان، مددکاری اجتماعی و کمک به افراد بی‌سپرپرست و پناهجویان از دیگر کارکردهای مراکز است. مهم‌ترین فعالیت مرکز اسلامی برای جامعه آلمان، پاسخگویی به سؤالات و شبهات مخاطبان است. این مراکز در معنابخشی به زندگی هم خیلی مؤثر هستند. جوانان بسیاری در مورد هدف خلقت از منظر ادیان مختلف سؤال می‌پرسند. از کجا آمده‌ایم؟ چرا خلق شده‌ایم؟ آیا زندگی معنادار است؟ حفظ فرهنگ خود و خانواده رسالت مهمی است که همه مسلمانان برای خود قائل هستند و مساجد در این عرصه نقش مهمی دارند. اینکه فرزندان ما علاوه بر آلمانی، فارسی یا ترکی یا عربی را یاد بگیرند و بتوانند با فرهنگ آبا و اجداد خود ارتباط برقرار کنند، بسیار مهم و ضروری است. استقلال مالی مراکز امر بسیار مهمی است. اگر مراکز نتوانند از لحاظ اقتصادی و مالی مستقل و بدون وابستگی باشند، قطعاً عملکرد بهتری خواهند داشت و بهتر می‌توانند به نیازهای مخاطبان خود پاسخ دهند؛ این امر موجب تداوم حضور و بقای آنها هم خواهد بود.</p>	<p>مصاحبه‌شونده شماره ۱۲ جعفر التسنر</p>

کدهای باز شناسایی شده	پاسخ‌های مهم مصاحبه‌شونده	مصاحبه‌شونده
<p>- مراکز اسلامی برای مسلمانان هامبورگ در حکم خانه، محل امن و آرامش</p> <p>- مراکز اسلامی، محل حفظ و تقویت دین و هویت ملی و فرهنگی</p> <p>- گفت‌وگو تنها راه زندگی مسالمت‌آمیز در جوامع بر مهاجر</p> <p>- گفت‌وگو عامل کاهش مناقشات، درگیری و کج‌فهمی</p> <p>- گفت‌وگو عامل اصلاح تفکرات و باورها در مورد خود و دیگران و موجب هم‌افزایی و اصلاح‌عامل با دیگران</p>	<p>مراکز اسلامی برای مسلمانان ساکن هامبورگ حکم خانه و محل امنیت و آرامش را دارد؛ خانه‌ای برای پاکستانی‌ها، خانه‌ای برای ترک‌ها، خانه‌ای برای ایرانیان که در آنجا دین و هویت ملی و فرهنگی خود و فرزندانشان حفظ و تقویت می‌شود. برخی از مراکز اسلامی علاوه بر برنامه‌های عبادی و مذهبی به فکر تبادل فرهنگی با دیگران هم هستند. به نظر من، تنها راه زندگی مسالمت‌آمیز در جوامعی که مهاجران زیادی دارند، گفت‌وگو است. افراد باید از همدیگر شناخت درست داشته باشند تا بتوانند در کنار هم زندگی کنند و یکدیگر را بفهمند، اگرچه مناقشات و درگیری بسیار زیاد خواهد بود. من این را نوعی هم‌افزایی و اصلاح تفکرات و باورها در مورد خود و دیگران می‌دانم. همچنین در بسیاری از موارد، ضمن اینکه اصل باورها و اعتقادات سر جای خود باقی می‌ماند، سبک زندگی‌ها و نحوه تعامل با دیگران اصلاح می‌شود. یکی از علل افزایش مراکز اسلامی این است که با افزایش تعداد مهاجران از کشورهای مختلف، اختلاف این افراد در مدیریت مراکز و مساجد هم بیشتر می‌شود و برخی از گروه بزرگ‌تر جد می‌شوند و خودشان تشکیلات جدیدی را ایجاد می‌کنند. از سوی دیگر، هر ملیتی سعی می‌کند برای ملیت و هویت خودش مجموعه‌ای داشته باشد.</p>	<p>مصاحبه‌شونده شماره ۱۳ فاطمه عماري</p>
<p>- ارائه دوررس معارف اسلامی در دانشگاه هامبورگ</p> <p>- ذبح حلال و بازار اسلامی</p> <p>- کلاس‌های آموزشی برای کودکان و جوانان</p> <p>- مددکاری اجتماعی</p> <p>- آموزش زبان و فرهنگ آلمانی به پناهندگان و مهاجران تازه‌وارد</p> <p>- رسیدگی به بیماران مسلمان</p> <p>- انجام امور دینی کفن و دفن</p> <p>- کمک روحی و عاطفی به زندانیان مسلمان</p> <p>- تربیت معلم دینی برای مدارس آلمانی</p> <p>- ارتباط مستقیم و رودرری مسلمانان با دیگران برای اصلاح تصویر نادرست آنان از اسلام</p> <p>- اقلیت مسلمان آلمان به دنبال حفظ سرمایه‌های فرهنگی خود</p> <p>- مسلمانان چون در اقلیت هستند با دیگران در حال رقابت و اثبات خود هستند</p> <p>- یادگیری نحوه مواجهه دانش‌آموزان مسلمان با غیرمسلمانان و شیوه معرفی دین و فرهنگ خود</p> <p>- مراکز اسلامی معرفت‌معنویت اسلامی به جامعه آلمان</p> <p>- جوان مسلمان آلمان به دنبال پیشرفت اجتماعی علمی، کاری و حتی پیشرفت حقوقی</p>	<p>من در هامبورگ به عنوان یک زن آلمانی مسلمان توانستم به مقام امام مرکز اسلامی برسم و در معارف اسلامی و قرآن در دانشگاه هامبورگ مشاوره و تدریس داشته باشم. از ۱۹۶۰ به بعد مسلمانان برای اقامه نماز، دوره‌های نشینی، جشن و رفع نیازهای داخلی‌شان شروع به تأسیس نمازخانه و مسجد کردند. به مرور زمان نیازهای جدید مطرح شدند؛ از جمله یادگیری زبان آلمانی، ذبح حلال و بازار اسلامی، کلاس‌های آموزشی برای کودکان و جوانان، مددکاری اجتماعی، آموزش زبان و فرهنگ آلمانی به پناهندگان و مهاجران تازه‌وارد، رسیدگی به بیماران مسلمان، انجام امور دینی کفن و دفن، کمک روحی و عاطفی به زندانیان مسلمان، تربیت معلم دینی برای مدارس آلمانی و... که همگی به نوعی کارکردهای اجتماعی مراکز اسلامی به شمار می‌آیند. برای اینکه یک مسلمان بتواند دین اسلام را در مدرسه معرفی کند باید مساجد او را حمایت و تأیید کنند. بهترین و مؤثرترین راه برای معرفی سیمای عادلانه اسلام به دنیا ارتباط مستقیم و رودرری مسلمانان با دیگر مردم است. این ارتباط موجب اصلاح و تغییر تصویر نادرستی است که از اسلام ساخته‌اند. تشکیل جلسات گفت‌وگو و باز کردن درهای مسجد به روی توریست‌ها و بازدیدکنندگان غیرمسلمان بسیار مهم و اثرگذار است. علت افزایش مساجد در آلمان این است که مسلمانان در حال حفظ چیزی هستند که متعلق به آنان است؛ چون در اقلیت هستند و سعی می‌کنند خود، ارزش‌ها و زبان‌شان را حفظ کنند. آنان به دنبال این هستند که سرمایه فرهنگی خود را بیشتر کنند. همچنین چون در اقلیت هستند و در چالش قرار گرفته‌اند، سعی در حفظ مراکز دارند. آنان چون پیشینه مهاجرتی دارند، مجبورند که خود را بیشتر اثبات کنند. دانشجویان مسلمان در دانشگاه تلاششان بیشتر از مسیحیان است، چون خود را با بومیان در چالش و رقابت می‌بینند. از این بالاتر، دختران مسلمان محجبه چون بیشتر در رقابت هستند، از همه بیشتر تلاش می‌کنند و می‌کوشند که از همه بهتر و بالاتر باشند. همچنین بین جوامع مختلف اسلامی رقابت وجود دارد که نتیجه آن افزایش تعداد مساجد است. دانش‌آموزان مسلمان باید یاد بگیرند که چگونه با پیروان ادیان مختلف مواجهه داشته باشند. از این طریق افراد ادیان دیگر را می‌شناسند و می‌توانند دین خود را به دیگران معرفی کنند. بسیاری از جوانان آلمانی به دنبال تجربه کردن انواع معنویت‌ها، از جمله معنویت اسلامی، هستند و مراکز اسلامی در ارائه این معنویت نقش مؤثری دارند. جوانان مسلمان امروز آلمان، بر خلاف والدین خود که فقط کارگر بودند، پیشرفت علمی، کاری، اجتماعی و حتی پیشرفت حقوقی را مطالبه می‌کنند. کشور آلمان به شدت نیازمند مهاجران خارجی در عرصه‌های گوناگون است. اگر خارجی‌ها نمانند، این کشور فلج خواهد شد. اگر مهاجران نمانند یا اینها که هستند بروند، اقتصاد آلمان کاملاً شکست خواهد خورد.</p>	<p>مصاحبه‌شونده شماره ۱۴ حلیمه گراوزن</p>

مصاحبه‌شونده	پاسخ‌های مهم مصاحبه‌شونده	کدهای باز شناسایی شده
<p>مصاحبه‌شونده شماره ۱۵ آیت‌الله رضا رضائیان</p>	<p>تأسیس مراکز اسلامی در خارج از کشور، به خصوص در آلمان، برای برآوردن نیازهای متنوع مسلمانان بوده است. هفتاد سال قبل تجار ایرانی هامبورگ که غالباً متدین بودند و با مرجعیت شیعه ارتباط داشتند، اولاً برای تأمین نیازهای معنوی و اعمال دینی خود و ثانیاً برای تربیت دینی، فرهنگی و قومی فرزندانشان، اقدام به ساخت مرکز اسلامی کردند. در غرب نیاز به معنویت و تشنگی در حوزه‌های معنویت زیاد است و این مساجد هستند که این نیاز واقعی مؤمنان را برآورده می‌کنند. برخی از غیرمسلمانان نیز دوست دارند معنویت متفاوت دیگر ادیان را ببینند و تجربه کنند که مراکز اسلامی این امکان را برای آنان فراهم می‌کند. بنابراین یکی از کارکردهای مراکز اسلامی توسعه معنویت و تجربه معنوی در جامعه آلمان است. از سوی دیگر، برای آلمانی‌ها آرامش در محیط اجتماعی بسیار مهم است. وقتی معنویت بیاید، آن هم معنویت مسئولیت‌پذیر، جدال و نزاع و دعوای بی جهت و بی‌مبنا نخواهد بود و به نوعی آرامش، امنیت اجتماعی و زندگی مسالمت‌آمیز پیروان ادیان در جامعه چندفرهنگی آلمان معنا و تفسیر می‌شود. طبعاً حضور اقلیت مسلمانان در شهر هامبورگ مستلزم ارتباط با دیگر ادیان و گفت‌وگو برای فهم بهتر یکدیگر و هم‌افزایی است. مرکز اسلامی هامبورگ که اولین مسجد مسلمانان بود، محل اجتماع مسلمانان پیش از ده ملیت متفاوت از مذاهب مختلف سنی، شیعه، زیدی و... بود و با تدابیر امثال شهید بهشتی، وحدت و همگرایی میان مسلمانان در نماز جمعه و نمازهای عید فطر و قربان بسیار دیدنی بود. بعدها برای تقویت مراکز اسلامی، وحدت و انسجام مسلمانان و تجمیع ظرفیت‌ها شورای مسلمانان هامبورگ تأسیس شد. مراکز اسلامی موجب منسجم شدن و همفکری مسلمانان برای کارهای بزرگ و اساسی هستند. طبیعتاً مسلمانان نمی‌توانند به طور انفرادی حقوقشان را بگیرند؛ مراکز بازاری مسلمانان در گرفتن این حقوق شهروندی هستند. حضور چشمگیر مسلمانان در هامبورگ و مشارکت بالای آنان در عرصه‌های اجتماعی کار را به جایی کشاند که بالاخره برای استیفای حقوق شهروندی مسلمانان، دولت هامبورگ یک قرارداد حکومتی را با شورای مسلمانان هامبورگ به امضا رساند. در خارج کشور اقلیت‌های دینی، مثل مسلمانان، برای امور گوناگون خود متولی ندارند، مثلاً مسلمانان برای اجرای مناسک ازدواج به مسجد مراجعه می‌کنند، برای امور تجهیز اموات خود به مسجد می‌آیند، برای انجام طلاق شرعی و در مواردی برای طلاق غیابی با اذن حاکم شرع، مرکز اسلامی تنها گزینه است. از این رو کارکردهای مساجد و مراکز اسلامی در غرب بسیار فراتر از کارکرد نهاد دین در یک کشور اسلامی است. یکی از آن کارکردها حفظ و تقویت هویت ملی، زبان مادری و فرهنگ قومی است. برنامه‌هایی مثل بزرگداشت حافظ و شب یلدا یا کلاس آموزش زبان فارسی و ترکی و... با این هدف برگزار می‌شوند. در خصوص مشارکت اجتماعی، با تشویق و ترغیب امامان مراکز اسلامی، مسلمانان در انتخابات ایالتی و ملی آلمان شرکت پیدا کردند. در بحث انتخابات کمتر اتفاق می‌افتد که نمایندگان احزاب برای تبلیغ حزب خود به سراغ مساجد بیایند، ولی در مرکز اسلامی هامبورگ این مسئله باها تکرار شده است؛ آنها حاضر شدند و نظرات حزب خود را برای مردم بیان کردند. فراهم ساختن فضای مساجد برای حضور صدها غیرمسلمان در محیط مسجد از دیگر برنامه‌ها است. بحث گفت‌وگو بین ادیان و حضور نمایندگان مسیحی و یهودی و بودایی و هندو در مسجد در همین جهت است. گاه نمایندگان ادیان مختلف در مسجد امام علی <small>علیه السلام</small> جمع می‌شدند و برای صلح در غزه دعای جمعی برگزار می‌کردند و رسانه‌های آلمان خیران را پوشش می‌دادند. بحث سبک زندگی اسلامی و معنای خانه و خانواده از دیگر دغدغه‌های مراکز اسلامی است. با توجه به اینکه امروزه در غرب اولاً سن ازدواج بسیار بالا است و برخی رسانه‌ها معنای خانواده را توسعه و به خود اجازه می‌دهند که هر تنهایی (حتی در همجنس یا حتی یک انسان و یک حیوان) را خانواده بنامند، وظیفه مراکز اسلامی در ایجاد، حفظ و تقویت بنیاد خانواده‌های مسلمان بسیار سنگین و مهم است. از دیگر کارکردهای مراکز اسلامی تربیت مبلغان بومی است. با توجه به اینکه مسلمانان غرب در حال افزایش هستند، بدون شک به کارشناسان دینی بومی احتیاج دارند؛ طلابی که هم زبان آلمانی و هم فرهنگ غربی را بشناسند. مساجد همواره بر نظم اجتماعی، هنجارمندی و رعایت قانون تأکید دارند.</p>	<p>کدهای باز شناسایی شده</p> <p>- تأمین نیازهای دینی، فرهنگی و قومی هدف تأسیس مراکز اسلامی در برآوردن نیازهای معنوی متدینان مسلمان</p> <p>- توسعه معنویت مسئولیت‌پذیر و امکان تجربه دینی متفاوت در جامعه آلمان</p> <p>- آرامش، امنیت و زندگی مسالمت‌آمیز پیروان ادیان در جامعه چندفرهنگی آلمان</p> <p>- گفت‌وگو و ارتباط با دیگر ادیان برای فهم بهتر یکدیگر و هم‌افزایی</p> <p>- اجتماع مسلمانان از ده ملیت مختلف و از مذاهب گوناگون سنی، شیعه، زیدی و...</p> <p>- وحدت و همگرایی مسلمانان در نماز جمعه و نمازهای عید فطر و قربان</p> <p>- تشکیل شورای مسلمانان هامبورگ برای تقویت مراکز اسلامی، وحدت و انسجام مسلمانان و تجمیع ظرفیت‌ها</p> <p>- مراکز اسلامی بازاری مسلمانان هامبورگ در گرفتن حقوق شهروندی</p> <p>- انعقاد قرارداد حکومتی میان مراکز اسلامی و دولت هامبورگ به واسطه مشارکت بالای مسلمانان در عرصه‌های اجتماعی</p> <p>- مراکز اسلامی در آلمان متولی تأمین نیازهای متنوع مسلمانان، همچون اجرای مناسک ازدواج، طلاق غیابی و اذن حاکم شرع، تجهیز اموات و...</p> <p>- کارکردهای قرآنی مساجد و مراکز اسلامی</p> <p>- حفظ و تقویت هویت ملی، زبان مادری و فرهنگ قومی</p> <p>- تشویق و ترغیب امامان مراکز برای مشارکت مسلمانان در انتخابات ایالتی و ملی آلمان</p> <p>- حضور نمایندگان احزاب مختلف در مرکز اسلامی برای تبیین نظرات حزب خود</p> <p>- حضور نمایندگان ادیان مختلف در مسجد امام علی <small>علیه السلام</small> و برگزاری دعای جمعی برای صلح در غزه به همراه پوشش خبری رسانه‌ها</p> <p>- ایجاد، حفظ و تقویت بنیاد خانواده و ارائه سبک زندگی اسلامی</p> <p>- تعلیم و تربیت طلاب و مبلغان بومی زبان آلمان و آشنا به فرهنگ غرب</p> <p>- نظم اجتماعی، هنجارمندی و رعایت قانون</p>

۲-۵. کدگذاری محوری

کدگذاری محوری دومین مرحله از تجزیه و تحلیل داده‌ها و نظم‌دهی به مفاهیم است که به تمرکز بیشتری نیاز دارد. کدگذاری محوری فرایند مرتبط‌سازی گروه‌ها به زیرگروه‌ها است و به این دلیل محوری نامیده می‌شود که کدگذاری حول محور یک گروه از نظر مشخصات و ابعاد انجام می‌شود. در واقع کدگذاری محوری به هم پیوستن مجدد داده‌هایی است که حین کدگذاری باز شکسته شده‌اند. در کدگذاری محوری فرایند اختصاص کد به مفاهیم موجود در داده‌ها از حالت کاملاً باز خارج می‌شود و شکلی گزیده‌تر به خود می‌گیرد (خنifer، ۱۳۹۷: ۲۱۶). وظیفه محقق در این مرحله دسته‌بندی و مقایسه عناوین استخراج شده از داده‌ها است. این کار مستلزم وقت و حوصله بسیار است؛ چراکه در ابتدا ارتباط بین آنها چندان آشکار نیست. در واقع، محقق خود را با انبوهی از داده‌های خام روبه‌رو می‌بیند؛ اما در مدتی کوتاه پیوندهای نامرئی هویدا می‌شوند. با مقایسه مفاهیم مختلف، زمینه‌های مشترک بیشتری میان آنها کشف می‌شود که امکان طبقه‌بندی مفاهیم مشابه در قالب طبقه‌بندی‌های یکسان را فراهم می‌کند.

۳-۵. کدگذاری انتخابی

کدگذاری انتخابی یا گزینشی پس از کدگذاری باز و محوری آغاز می‌شود. کدگذاری انتخابی فرایند انتخاب سیستماتیک مقوله اصلی و ارتباط دادن آن با سایر مقولات، اعتبار بخشیدن به روابط و پر کردن خلأها با مقولاتی است که نیاز به اصلاح و بسط بیشتری دارند. در این مرحله پژوهشگر با توجه به مراحل قبلی استحکام بیشتری به مفاهیم و مؤلفه‌ها می‌بخشد. در این مرحله در یک دسته‌بندی کلی‌تر، داده‌های سازماندهی شده در قالب مؤلفه‌های گوناگون و در ابعاد محدودتری دسته‌بندی می‌شوند. جهت‌گیری کدگذاری انتخابی به سمت یکپارچه‌سازی و پالایش مقوله‌ها است (خنifer، ۱۳۹۷: ۲۱۶).

در کدگذاری انتخابی محقق ضمن تمرکز بر فرایندی که در داده‌ها نهفته است، توجه خود را به این امر معطوف می‌کند که کدام مقوله بیش از همه در داده‌ها تکرار شده و قادر است سایر مقولات را زیر چتر خود قرار دهد. در این مرحله اصلی‌ترین مقوله شناسایی و انتخاب می‌شود و دیگر مقولات به صورت نظام‌مند با آن ارتباط داده می‌شوند.

جدول شماره ۲. کدگذاری‌های محوری و انتخابی در داده‌های استخراج شده از مصاحبه‌ها

کدگذاری‌های محوری	کدگذاری‌های انتخابی
<p>- حمایت از اقلیت مسلمان در اخذ حقوق شهروندی خود از دولت</p> <p>- حمایت از گروه‌های آسیب‌پذیر (رسیدگی به سالمندان بی‌بضاعت، مهاجران تازه‌وارد و حضانت از فرزندان بی‌سرپرست)</p> <p>- مددکاری اجتماعی نسبت به گروه‌های آسیب‌دیده (مشاوره و روان‌درمانی در بیمارستان‌ها، زندان‌ها و کمپ‌های پناهجویان، سیل‌زدگان)</p> <p>- کمک‌های نقدی و غیرنقدی خیرخواهانه به افراد نیازمند</p> <p>- تسهیل زندگی در غرب برای مسلمانان</p> <p>- مراکز محل کمک و همیاری مسلمانان به یکدیگر و رفع مشکلات دیگران</p> <p>- مراکز اسلامی برطرف‌کننده مشکلات روحی، عاطفی و فرهنگی مسلمانان، به خصوص مهاجران</p>	<p>۱. کارکردهای حمایتی</p>

کدگذاری‌های محوری	کدگذاری‌های انتخابی
<p>- حضور در صحنه و مشارکت اقشار و اصناف مختلف در ساخت و تجهیز مساجد</p> <p>- شرکت مؤمنان در مراسم و مناسک دینی و کمک به برگزاری برنامه‌ها</p> <p>- مشارکت مؤمنان در هزینه‌های مراکز و کمک مالی برای برنامه‌ها</p> <p>- عضویت جوانان، زنان و... در انجمن‌ها و کانون‌های مختلف مراکز اسلامی</p> <p>- تشکیل گروه‌های دوستی همفکر و هم‌زبان</p> <p>- ارتقای مشارکت و اثرگذاری مسلمانان در جامعه با کمک مراکز اسلامی</p> <p>- ادغام بیشتر مسلمانان در جامعه</p> <p>- تعامل با جامعه آلمان برای زندگی مسالمت‌آمیز اقوام در کنار هم</p> <p>- ارتباط و رفت و آمد نمایندگان احزاب سیاسی در پارلمان و مدیران مراکز اسلامی</p> <p>- مشارکت مسلمانان در انتخابات ایالتی و ملی آلمان با ترغیب امامان مراکز</p> <p>- حضور نمایندگان ادیان در مساجد و نیز برگزاری مناسک مشترک بین‌الادیانی (مثل دعای جمعی برای صلح در غزه به همراه پوشش خبری رسانه‌ها)</p> <p>- مشارکت فعال مراکز اسلامی در فستیوال‌ها و برنامه‌های مربوط به هامبورگ (واکسیناسیون مردم در کرونا، مشارکت در جشن‌های سال نو، روز مادر، روز کارگر و...)</p> <p>- همکاری با دولت‌مردان آلمان جهت اسکان، پذیرایی، آموزش زبان به پناهجویان</p>	<p>۲. مشارکت اجتماعی</p>

کدگذاری‌های محوری	کدگذاری‌های انتخابی
<p>- گردهمایی مسلمانان با ملیت‌ها، زبان‌ها و نژاد گوناگون و ایجاد یک واحد همگون در مناسک دینی</p> <p>- وحدت و همگرایی مسلمانان در نمازهای جمعه و نمازهای عید فطر و قربان</p> <p>- حضور زنان و مردان، جوانان و کهنسالان، اقشار غنی و فقیر در کنار هم</p> <p>- ارتباط و اتحاد افراد کاملاً متفاوت و دارای موقعیت‌های اجتماعی گوناگون</p> <p>- تشکیل شورای مسلمانان هامبورگ برای تقویت مراکز اسلامی و تجمیع ظرفیت‌ها</p> <p>- تشکیل فدراسیون‌ها و اتحادیه‌های مختلف و مدیریت ساختارهای مرتبط با مسلمانان</p> <p>- وحدت شیعیان و اهل تسنن در مراکز اسلامی و تعامل خوب آنان با هم</p> <p>- ایجاد احساسات مشترک و تنظیم رفتار فردی در جهت خیر گروه مؤمنان</p> <p>- کنار گذاشتن موقعیت‌های دنیوی و تفاوت‌های طبقاتی</p> <p>- تولید روحیه تعاون و همکاری و توجه به دیگران در مراکز اسلامی</p> <p>- ایجاد روحیه تحمل، مدارا و انعطاف نسبت انواع سلايق موجود در جامعه</p>	<p>۳. وحدت، همگرایی و انسجام اجتماعی</p>

کدگذاری‌های محوری	کدگذاری‌های انتخابی
<p>- احساس مسئولیت و تعهد در برابر خدا، خود، جامعه، حیوانات و حتی طبیعت</p> <p>- نازل بودن آمار انحرافات اجتماعی مرتبطان با مساجد (دوری از اعتیاد، جرم، جنایت و...)</p> <p>- توجه به قانون و هنجارهای اجتماعی، رعایت حقوق دیگران و احترام به ارزش‌ها و مقدسات دیگران</p> <p>- ارتقای انضباط، امنیت اجتماعی و امنیت روانی جامعه</p> <p>- سهیم بودن مراکز در سلامت جامعه از تبهکاری و ناهنجاری‌های اجتماعی</p> <p>- توصیه به اعتدال و میانه‌روی و اجتناب از افراط‌گرایی و انحراف جوانان</p> <p>- محوریت منافع جمعی در مقابل سودجویی‌های مادی صرف</p> <p>- صبر، استقامت و خویش‌داری در مقابل مشکلات مالی، اجتماعی و... فراوان</p> <p>- عقده‌گشایی و تخلیه روانی افراد از طریق ارتباط با مساجد و مؤمنان نمازگزار</p> <p>- بازپروری روحی، اصلاح انگیزه‌ها و تعادل روحی</p>	<p>۴. هنجارمندی و امنیت اجتماعی</p>

کدگذاری های محوری	کدگذاری های انتخابی
<p>- احساس حضور در خانه و وطن اصلی</p> <p>- اقلیت مسلمان آلمان به دنبال حفاظت از هویت و سرمایه های فرهنگی خود در یک جامعه چندفرهنگی</p> <p>- تربیت دینی، تقویت هویت اسلامی و رفع احساس بی هویتی و بیگانگی</p> <p>- تعلیم زبان مادری و فرهنگ آبا و اجدادی به نسل بعدی</p> <p>- افزایش اعتماد به نفس، احساس هویت و احساس شخصیت در جوانان</p> <p>- تقویت هویت ملی و آداب و رسوم قومی از طریق برنامه هایی چون شب یلدا و حافظ خوانی</p> <p>- احساس تعلق و وابستگی به فرهنگ قومی و مذهبی خاص</p> <p>- زدوده شدن غم غربت، افسردگی، احساس تنهایی و بیگانه بودن در جامعه</p> <p>- ارائه سبک صحیح زندگی یک مسلمان در غرب</p> <p>- توجه به هنرهای گوناگون قومی و برگزاری کلاس های خطاطی، شعر، موسیقی محلی و...</p> <p>- ارائه کتب و نرم افزارهای متنوع در مورد فرهنگ دینی و قومی به زبان های محلی</p>	<p>۵. هویت بخشی و تقویت فرهنگ قومی</p>

کدگذاری‌های محوری	کدگذاری‌های انتخابی
<p>- تأسیس بازارهای اسلامی و توزیع محصولات حلال زیر نظر مراکز اسلامی</p> <p>- تولید انواع محصولات حلال با مهر تأیید از وزارت بهداشت آلمان</p> <p>- تأسیس رستوران‌ها و کافه‌های اسلامی و طبخ غذای حلال</p> <p>- ایجاد فرصت‌های شغلی مستقیم و غیرمستقیم برای جوانان مسلمان (در کشتارگاه‌های اسلامی، در مراکز فرآوری و بسته‌بندی و نیز در شرکت‌های حمل و نقل و توزیع محصولات)</p> <p>- تشکیل صندوق‌های قرض الحسنه و اعطای وام برای ایجاد کسب و کار و تشکیل مجموعه‌های تولیدی</p> <p>- ایجاد اشتغال برای بانوان محجبه</p> <p>- نهی امامان مراکز اسلامی از بیکاری جوانان و تشویق به اشتغال، تولید و کسب روزی حلال</p> <p>- جهت‌دهی به الگوی مصرف مسلمانان و مبارزه با اسراف، تجمل و مصرف‌گرایی مفرط</p> <p>- توصیه به قناعت و ارزشمندی ساده‌زیستی و لزوم استفاده از نعمات و مواهب الهی و نیز حرمت اسراف</p>	<p>۶. کارکرد اقتصادی</p>

کدگذاری های محوری	کدگذاری های انتخابی
<p>- معقول سازی حیات و انگیزه برای ادامه زندگی، به خصوص در زمان بحران های روحی</p> <p>- پاسخ به چرایی وجود درد و رنج، مرگ، بیماری، اضطراب، افسردگی و...</p> <p>- تبیین هدفمند بودن زندگی، فانی بودن دنیا و اهمیت آخرت</p> <p>- معنا بخشی به ارزش های زندگی و ساماندهی نقش های اجتماعی</p> <p>- ایجاد حس امید به آینده و انتظار سعادت و نجات</p> <p>- غفلت زدایی، یادآوری عهد و پیمان الهی و هموار ساختن راه تفکر برای مخاطبان</p> <p>- بیداری و زنده شدن یاد خدا در جوامع سکولاری که خبری از خدا، قیامت و ارزش های دینی در آنها نیست</p> <p>- یادآوری نعمت های الهی و تبیین سبک زندگی درست</p>	<p>۷. معنا بخشی به زندگی</p>

کدگذاری‌های محوری	کدگذاری‌های انتخابی
<p>- مساجد محل برگزاری مناسک دینی، ارتباط با عالم غیب، تولید و تقویت معنویت اصیل اسلامی</p> <p>- مراکز اسلامی محل توبه از گناهان، مناجات با خدای بی‌نیاز، تخلیه روحی و آرامش درونی</p> <p>- مساجد هامبورگ محلی برای انس با دیگران و رهایی از مشکل بزرگ تنهایی در غربت</p> <p>- در غرب حضور در برنامه‌هایی چون اعتکاف، شب قدر یا شب عاشورا تنها در مساجد مقدور است</p> <p>- مساجد محل آرامش، معنویت، امنیت روانی و پناهگاه مؤمنان</p> <p>- حل شدن مناقشات، رفع اختلافات و اصلاح روابط اجتماعی در مراکز اسلامی</p> <p>- توسعه معنویت مسئولیت‌پذیر در جامعه</p> <p>- امکان تجربه معنویت دینی متفاوت برای غیرمسلمانان در مساجد هامبورگ</p>	<p>۸. تولید معنویت و آرامش روانی در جامعه</p>

کدگذاری های محوری	کدگذاری های انتخابی
<p>- فعالیت گسترده بخش امور اجتماعی و خانوادگی مراکز اسلامی در هامبورگ</p> <p>- برگزاری مراسم ازدواج و اجرای صیغه عقد از سوی امامان مساجد</p> <p>- حفظ و تقویت بنیان مقدس خانواده و ارائه مشاوره برای حل مشکلات خانوادگی</p> <p>- ارائه و تبیین آموزه های فقهی، اخلاقی و تربیتی در مورد تثبیت خانواده</p> <p>- مسئولیت مهم رشد اجتماعی و تربیت اخلاقی فرزندان در محیط امن خانواده</p> <p>- احترام به اعضای خانواده، به خصوص بزرگ ترها</p> <p>- مراکز اسلامی محل آشنایی جوانان مؤمن و متعهد و زمینه ساز تشکیل خانواده های باثبات</p> <p>- ثبات خانواده و کمتر بودن اختلافات خانوادگی در میان مرتبطان با مراکز اسلامی</p>	<p>۹. تحکیم نظام خانواده</p>

کدگذاری‌های محوری	کدگذاری‌های انتخابی
<p>- ارتقای سطح دانش مردم در مورد اسلام و سبک زندگی و فرهنگ مسلمانان</p> <p>- بالا بردن سطح آگاهی دانشگاهیان در مورد اسلام از طریق پاسخ‌های آکادمیک به شبهات و سؤالات</p> <p>- انتشار نظریه‌های علمی و تحقیقات اسلامی برای مخاطبان غیرمسلمان</p> <p>- برگزاری جلسات گفت‌وگو با دیگر ادیان و نشست‌های علمی دانشگاهی برای فهم بهتر یکدیگر و هم‌افزایی</p> <p>- ارائه انواع آموزش‌های دینی، فرهنگی، هنری و... به مخاطبان</p> <p>- آموزش نحوه مواجهه دانش‌آموزان مسلمان با غیرمسلمانان و شیوه معرفی دین و فرهنگ خود</p> <p>- پاسخگویی به سؤالات تخصصی مسلمانان در مورد تقسیم ارث، زکات و دیگر احکام شرعی</p> <p>- تغییر نگرش و اصلاح ذهنیت و قضاوت نادرست مردم درباره مسلمانان</p> <p>- کاهش اسلام‌هراسی که برخی رسانه‌ها ترویج می‌کنند</p> <p>- معرفی جایگزین مناسب برای اعتقادات و سبک زندگی به جوانان آلمان</p> <p>- آموزش و تعلیم و تربیت طلاب و مبلغان بومی زبان‌اندان و آشنا به فرهنگ غرب</p> <p>- تربیت معلم دینی برای مدارس آلمانی</p> <p>- آموزش آلمانی به پناهندگان برای تسریع در ادغام اجتماعی آنان</p>	<p>۱۰. کارکردهای آموزشی</p>

۶. تحلیل کارکردهای اجتماعی مساجد و مراکز اسلامی در هامبورگ

۶-۱. کارکردهای حمایتی

یکی از اولین مقوله‌های انتخابی و کارکردهای اجتماعی مراکز اسلامی که در سخنان همه مصاحبه‌شوندگان و کنشگران عرصه فرهنگ دینی در هامبورگ مطرح بود، کارکرد حمایتی این مراکز است. جامعه‌شناسان معتقدند که هر اندازه امدادسانی داوطلبانه و روابط همیاری در زمینه‌های مادی (کمک مالی)، عاطفی (همدردی)، معرفتی (راهنمایی، مشاوره و آموزه‌های اجتماعی) و منزلتی (اعاده حیثیت و عزت نفس انسانی) بالا باشد، به همان میزان نابرابری اجتماعی و عزت‌گزینی و سایر اختلالات اجتماعی کاهش می‌یابد. از آنجاکه کنش‌های حمایتی نوعی تعامل با دیگران و برای دیگران را مطرح می‌کند، تعریض حوزه اخلاقی، تعمیق وابستگی عاطفی افراد و تعمیم تعهد درونی افراد به دیگران را فراهم و امکان ادغام اجتماعی را تسهیل می‌کند (چلبی، ۱۳۷۵: ۲۱). بر اساس آموزه‌های دینی، نیکوکاری و رفتارهای مبتنی بر خیرخواهی و دگردوستی از نقاط قوت آدمی است و هیچ امری بعد از انجام واجبات، همچون نیکی و خدمت به بندگان خداوند موجب تقرب انسان به درگاه الهی نمی‌شود.

مساجد و مراکز اسلامی هامبورگ محل کمک و همیاری مسلمانان به یکدیگر و برطرف کردن مشکلات روحی، عاطفی و فرهنگی مسلمانان، به خصوص مهاجران تازه‌وارد، هستند. همچنین حمایت از گروه‌های آسیب‌پذیر و رسیدگی به سالمندان بی‌بضاعت و حضانت از فرزندان بی‌سرپرست از تکالیفی است که این مؤسسات برای خود برمی‌شمارند. مراکز بزرگ و مهم هامبورگ و شورای مسلمانان هامبورگ مددکاری اجتماعی به گروه‌های آسیب‌دیده و مشاوره و روان‌درمانی در بیمارستان‌ها، زندان‌ها و کمپ‌های پناهجویان و سیل‌زدگان را نیز پیگیری می‌کنند. کارکرد حمایتی این مراکز که در تعامل با هم‌نوعان و هم‌کیشان صورت می‌گیرد، به نوبه خود، منجر به هم‌افزایی اجتماعی بین اعضای جامعه و زمینه‌ساز صمیمیت اجتماعی، باهم‌بودگی، انسجام و همبستگی اجتماعی بین اعضای

جامعه می‌شود. همچنین با توجه به اینکه اغلب مسجدی‌ها انسان‌هایی خیر، خیرخواه و مورد اعتمادند، حل بسیاری از مشکلات (اعم از مشکلات خانوادگی، مشکلات مالی، مشکلات اقامتی و...) در داخل مسجد و با مشارکت اعضا و نمازگزاران انجام می‌شود که بر احساس همبستگی بیشتر اعضای مسجد تأثیرگذار است.

۲-۶. مشارکت اجتماعی

دومین کارکرد اجتماعی مساجد هامبورگ مشارکت اجتماعی است. مشارکت اجتماعی به آن دسته از فعالیت‌های ارادی و داوطلبانه اشاره دارد که از طریق آن، اعضای یک مجموعه به طور مستقیم یا غیرمستقیم در شکل دادن حیات اجتماعی مشارکت دارند (محسنی تبریزی، ۱۳۷۵: ۱۰۸).

از سوی دیگر، میزان مشارکت اجتماعی بیانگر سطح توسعه یافتگی جامعه است؛ زیرا گستردگی و تنوع مشارکت مردم در جوامع گوناگون در گرو بسط الگوهای تصمیم‌گیری، نظارت و کنترل اجتماعی دموکراتیک و کثرت‌گرا است. نکته حائز اهمیت در مفهوم مشارکت اجتماعی، ارادی و داوطلبانه بودن آن است. از این رو می‌توان گفت که اشخاص برای رفع نیازمندی‌های گوناگون خود یا رسیدن به منافع جمعی و گروهی در چارچوب اعتقادات خود به صورت داوطلبانه اقدام به مشارکت می‌کنند.

در هامبورگ تقریباً تمام امور مراکز اسلامی با مشارکت و همراهی عموم مسلمانان، به خصوص جوانان، انجام می‌پذیرد. بسیاری از مؤمنان برای حضور و مشارکت در برگزاری برنامه‌ها از مسافت‌های بسیار دور، و بعضاً با صرف هزینه بسیار، خود را به مراکز اسلامی می‌رسانند. برای نمونه از آنجا که روز جمعه در آلمان روز کاری محسوب می‌شود، بسیاری از نمازگزاران، با توجه به اهمیت نماز جمعه، کسب و کار خود را تعطیل می‌کنند یا از محل کار خود مرخصی ساعتی می‌گیرند تا خود را به صفوف نماز جمعه برسانند. همچنین تأمین هزینه خرید و تجهیز مراکز

اسلامی جدید عمدتاً با مشارکت مردمی است. تنها یک نمونه از این مشارکت‌ها که محقق از آن اطلاع کامل دارد، کمک‌های فراوان مردمی برای خرید ساختمان حوزه علمیه هامبورگ به مبلغ بیش از دو میلیون یورو است. علاوه بر این، پرداخت وجوهات شرعی، صدقه و اعانات مختلف و نیز کمک‌های نقدی و غیرنقدی برای بهتر اجرا شدن مراسم‌های مذهبی به نوعی احساس وابستگی به گروه مذهبی را افزایش می‌دهد.

۳-۶. وحدت، همگرایی و انسجام اجتماعی

از منظر رابرتسون اسمیت، «دو کارکرد عمده دین، تنظیم‌کننده بودن و برانگیزاننده بودن است. دین سبب تنظیم رفتار فردی برای خیر گروه و نیز برانگیختن احساس مشترک و وحدت اجتماعی می‌گردد. مناسک بیان تکراری وحدت و کارکردهایی است که اشتراک اجتماعی را تحکیم می‌بخشند» (همیلتون، ۱۳۷۷: ۱۷۰). به نظر دورکیم نیز رفتارهای مناسکی می‌تواند کارکرد تقویت همبستگی گروهی را داشته باشد. همین مناسک است که احساسات مذهبی را ایجاد، تقویت و تجدید و حس وابستگی به یک قدرت خارجی روحانی و اخلاقی را تشدید می‌کند. دین انسجام و همبستگی اجتماعی را ایجاد و حفظ می‌کند (همیلتون، ۱۳۷۷: ۱۷۷). در هامبورگ برنامه‌ها و مراسم مختلف در مساجد، افراد فراوانی را در یک مکان جمع می‌کنند تا از آنها یک واحد همگون بسازند. افراد از ملیت‌های متفاوت با لهجه‌ها، زبان‌ها، لباس‌ها و فرهنگ‌های متفاوت در مراکز اسلامی اجتماع می‌شوند، مناسک دینی مشترکی انجام می‌دهند، آداب مشترکی را رعایت می‌کنند، به هم احترام می‌گذارند و تجارب مشترکی را از سر می‌گذرانند که همه اینها در ایجاد انسجام، یکپارچگی و وحدت جامعه مسلمانان مؤثر است. همین عنصر وحدت بخش مناسک دینی است که بدل به نمایش اقتدار گروهی و اجتماعی می‌شود و در اعضای گروه احساس مسئولیت و تعلق به جامعه را تقویت می‌کند و نوعی وحدت و انسجام اجتماعی را بر جای تفرقه می‌نشانند.

صفوف به هم پیوسته نماز جماعت، جلسات دعا و مناجات یا حلقه‌های سینه‌زنی بر اساس تعلقات دنیوی منظم نمی‌شوند، بلکه چنین گردهمایی و اجتماعی که در آن افراد کوچک و بزرگ، ضعیف و قوی، فقیر و غنی در کنار یکدیگر قرار می‌گیرند، سبب می‌شود نفاق و کینه‌ها، بدبینی و بدخواهی‌ها و همچنین اختلاف طبقاتی از میان برود و جای خود را به مهر و صفا و برادری و برابری بدهد. ارتباط نزدیک و چهره به چهره اقشار مختلف مردم (اعم از دانشگاهی، تاجر، دانشجو، صنعتگر و...) موجب نوعی احساس مشترک، آموزش جمع‌گرایی، شاداب نگه داشتن حس تعلق به گروه و جلب اعتماد بین افراد می‌شود؛ به همین جهت فضایی پر از صمیمیت و یکرنگی با هدف همگونی و انسجام بیش از پیش فراهم می‌شود.

مرتبطان با مساجد و مراکز اسلامی هامبورگ با الغای امتیازات طبقاتی، نژادی و قومی در صفوف فشرده نماز جماعت و جمعه در کنار یکدیگر می‌ایستند و پس از نماز همچون برادرانی مهربان و صمیمی دست یکدیگر را می‌فشرند و با هم مصافحه می‌کنند. به مرور زمان این ارتباطات محکم‌تر و روح برادری در جمع نمازگزاران تقویت می‌شود.

۴-۶. هنجارمندی و امنیت اجتماعی

دیگر کارکرد اجتماعی مساجد و مراکز اسلامی هامبورگ کارکرد هنجارمندی و امنیت اجتماعی است. بدون تردید یکی از کارکردهای دین، تقدس و اعتباربخشی به هنجارهای اجتماعی است. دین از طریق بازتولید ارزش‌های اجتماعی به ازدیاد توافق جمعی درباره ماهیت و محتوای الزامات اجتماعی کمک می‌کند و نقش مهمی را در فراهم آوردن و تقویت نیروی ملزم‌کننده کنشگران برای تطبیق با آداب و رسوم بر عهده دارد (جلالی مقدم، ۱۳۸۶: ۳۹). اگر جوامع انسانی بخواهند پایدار باشند و اگر کردار اجتماعی انسان باید نظم معقول و قابل پیش‌بینی داشته باشد، رفتارها باید در مجرای معینی قرار بگیرند و بر مبنای اصولی قائم به ذات طراحی شوند. معمولاً جامعه‌شناسان این اصول را «ارزش» می‌خوانند

و ارزش‌های هر جامعه مهم‌ترین هدف فعالیت‌های جمعی شمرده می‌شوند. همچنین استانداردهای رفتاری (بایدها) که ارزش‌های اجتماعی را تشکیل می‌دهند، هنجارهای اجتماعی خوانده می‌شوند (جلالی مقدم، ۱۳۸۶: ۴۱).

افرادی که با مراکز اسلامی در ارتباط هستند، می‌کوشند با تطبیق رفتار خود با آموزه‌های دینی، حرمت و احترام هنجارها و ارزش‌های دینی را حفظ کنند و با دوری از خودخواهی و زیاده‌طلبی، خشنودی خدا را به دست آورند. نتیجه این تلاش، سلامت جامعه از ناهنجاری و تبهکاری است. طبق آمار و ارقامی که مراکز اطلاعاتی ارائه می‌دهند، کجروی و تبهکاری در جوامع دینی و مرتبطان با مراکز اسلامی پایین‌تر از سایر گروه‌ها است.

تارد، از دانشمندان علوم اجتماعی، اعتقاد دارد که روگردانی از مذهب در سده نوزده در گسترش تبهکاری نقش داشته است. به باور وی، مسیحیت‌زدایی و فقدان تربیت مذهبی ناشی از آن عامل اساسی ناهنجاری‌ها در غرب است. ویلیام جی. بنت در کتاب شاخص‌های فرهنگی در ایالات متحده آمریکا با استفاده از آمارهای رسمی نشان داده است که در قرن بیستم پس از کنار زدن ارزش‌های دینی از صحنه اجتماع و حاکم کردن ارزش‌های سکولار، جرم و جنایت رو به افزایش است (همیلتون، ۱۳۷۷: ۲۱۱).

روشن است جامعه‌ای که با ارزش‌های غیردینی اداره می‌شود و افراد را به منفعت و سودجویی مادی بیشتر دعوت می‌کند و سعادت و خوشبختی را منحصر در این جهان می‌انگارد، از نظر سلامت روانی و اجتماعی، تفاوت بسیاری با جامعه‌ای خواهد داشت که تحت اشراف و حاکمیت ارزش‌های الهی است. مراکز اسلامی، برخلاف آنچه برخی رسانه‌ها به دنبال دامن زدن به آن هستند، نه تنها موجب سلب امنیت جامعه نیستند، بلکه برای افزایش ضریب امنیت در جامعه چندفرهنگی نقشی مهم و اساسی دارند. در مقام تشبیه می‌توان مراکز اسلامی در جوامع چندفرهنگی غرب را مثل کوه‌هایی استوار، موجب ثبات و امنیت جامعه توصیف کرد؛ چراکه یکی از کارکردهای مهم این مراکز ایجاد تعادل روحی، اصلاح انگیزه‌ها

و بازپروری روحی افراد است. حضور در مسجد و مشارکت در مراسم مذهبی و همنشینی با مؤمنان خدا جو در مراکز اسلامی موجب افزایش اعتماد به نفس است و عزم افراد را برای رعایت هنجارهای گروهی تقویت می‌کند و این هنجارها را بالاتر از منافع خصوصی قرار می‌دهد. جوانان مرتبط با مراکز اسلامی انجام اعمال ناشایست را گناه و ارتکاب آنها را موجب عذاب وجدان خود می‌دانند. فردی که در خانواده‌ای اهل مسجد رشد و نمو می‌یابد، خود را بزرگ و با شخصیت می‌داند؛ از این رو به کارهای پست تن نمی‌دهد و زیر بار خواری و ذلت نمی‌رود. از سوی دیگر، مساجد و مراکز اسلامی با ترویج ارزش‌های دینی، نقش سازنده‌ای را در هنجارمندی و قانون‌گرایی مسلمانان ایفا می‌کنند. مرتبطان با مراکز اسلامی در هامبورگ از باب قاعده «اوفو بالعهود» معتقد به وجوب شرعی رعایت قوانین مختلف کشور آلمان هستند. به علاوه، دستورات الهی خواهان حفظ ارزش‌های اجتماعی مانند، عدالت، صداقت، نظم، احترام به حقوق دیگران هستند و از این طریق موجب ثبات و دوام جامعه می‌شوند.

۵-۶. هویت بخشی و تقویت فرهنگ قومی

از دیگر کارکردهای اجتماعی مراکز اسلامی هامبورگ هویت بخشی و تقویت فرهنگ بومی و آداب و رسوم قومی است. آموزش زبان مادری و فرهنگ بومی و تقویت فرهنگ اسلامی و آداب و رسوم اجتماعی از برنامه‌های مهم مراکز اسلامی در هامبورگ هستند. مساجد و مراکز اسلامی هامبورگ با تشکیل کلاس‌های زبان غیرلاتین (فارسی، ترکی و عربی) و برگزاری برنامه‌های ملی - فرهنگی متعلق به سرزمین‌های اصلی نمازگزاران (همچون برگزاری برنامه شب یلدا، ویژه برنامه نوروز و سال نو، شب شعر و...) زمینه‌های تقویت و گسترش آداب و رسوم قومی را فراهم می‌کنند و سبب قوام و باز تولید فرهنگ ملی می‌شوند. همچنین در این مراکز انواع هنرهای شرقی به جوانان و نوجوان مسلمان و عموم علاقه‌مندان غیرمسلمان معرفی می‌شود. در روز درهای باز مساجد، بیشتر مراکز اسلامی غرفه‌های گوناگون معرفی

خطاطی، نقاشی، موسیقی سنتی، نمایشگاه عکس از کشورهای اسلامی و آداب و رسوم مردم شرق، اجرای گروه سرود کودکان، جمع خوانی قرآن و... را در دستور کار خود دارند. مساجد و مراکز اسلامی از نهادهای اجتماعی هستند که به نوعی با تمام اقشار مردم ارتباط دارند و کانون ارتباط‌گیری و احراز هویت اجتماعی به شمار می‌روند. از چالش‌های مهمی که جوانان مسلمانان، به عنوان اقلیت حاضر در آلمان، با آن مواجه هستند، بحران هویت است. دختر و پسر مسلمان به دنبال هویت واقعی خود هستند؛ که هستند و چه فرهنگی دارند؟ در بسیاری از موارد جوانان مسلمان حتی اگر در آلمان به دنیا آمده باشند، به خوبی آلمانی صحبت کنند و پاسپورت آلمانی هم داشته باشند، باز از آنها پرسیده می‌شود که شما اهل کدام کشور هستید؛ از این رو اقشار مختلف جامعه، به خصوص بانوان و جوانان مؤمن، جهت احراز هویت اجتماعی و دستیابی به برخی نیازهای خود، از جمله یافتن دوست و تشکیل گروه‌های اجتماعی سالم، به مسجد رو می‌آورند، شیوه‌های رفتاری و اخلاقی را در تعامل با دیگر کنشگران درونی می‌کنند و از یکدیگر الگو می‌پذیرند. به عبارت دیگر، آنها با الگوگیری رفتاری و اخلاقی، که مهم‌ترین مرحله جامعه‌پذیری است، عملکردهای یکدیگر را تنظیم می‌کنند و شخصیت و هویت آنان در نهاد دینی شکل می‌گیرد. جامعه‌شناسی به نام آدی معتقد است که دین در فرایند رشد انسان بسیار اهمیت دارد؛ زیرا به افراد در بحران‌های زندگی و مقاطع گذار از یک وضعیت به وضعیت دیگر کمک می‌کند و بخشی از فرایند اجتماعی شدن به شمار می‌آید (همیلتون، ۱۳۷۷: ۲۱۱).

۶-۶. کارکرد اقتصادی

دیگر کارکرد اجتماعی مراکز اسلامی هامبورگ کارکرد اقتصادی این مراکز است. از تأکیدهای مهم امامان مساجد هامبورگ نهی از بیکاری جوانان، تشویق و ترغیب به اشتغال و کسب روزی حلال، مبارزه با اسراف و اصلاح الگوی مصرف‌گرایی است. مراکز

اسلامی در غرب بر اساس آموزه‌های اسلامی، با جهت دادن به الگوی مصرف مسلمانان، ضمن تأکید بر اینکه اسلام مسلمانان را از استفاده از مواهب و نعمات الهی منع نمی‌کند، با تبیین اصول اخلاقی و فقهی حرمت اسراف و تبذیر و نیز نکوهش تجمل و مصرف‌زدگی و با تشویق روحیه قناعت و ارزش دانستن ساده‌زیستی و میانه‌روی در میان مردم، باعث اصلاح الگوی مصرف مسلمانان، به خصوص جوانان، هستند. همچنین در بخش تولید و درآمدزایی بر لزوم تبعیت از قوانین اسلام و کسب درآمد حلال تأکید می‌ورزند. مساجد هامبورگ به مؤمنان یادآوری می‌کنند که فعالیت اقتصادی و کسب روزی حلال عبادت است. از سوی دیگر نیز گوشزد می‌کنند که عمل بر خلاف قوانین و مقررات کشورهای میزبان حرام است؛ بر این اساس، رعایت قوانین مالیاتی لازم است. همچنین تأکید می‌کنند که احتکار، گران‌فروشی و کم‌فروشی در میان مسلمانان نباید جایی داشته باشد.

علاوه بر این، برخی از مساجد هامبورگ وارد عرصه اقتصادی شده و با تأسیس بازارهای اسلامی به تولید انواع محصولات حلال با مهر تأیید از وزارت بهداشت آلمان و نیز توزیع محصولات حلال مورد نیاز مسلمانان ساکن غرب مشغول شده‌اند. در این باره افراد بسیاری به شکل مستقیم و غیرمستقیم در کشتارگاه‌های ذبح اسلامی و نیز در مراکز فرآوری، بسته‌بندی و نیز حمل و نقل و توزیع محصولات حلال و نیز در رستوران‌های حلال مشغول به فعالیت اقتصادی هستند؛ این امر موجب اشتغال بسیاری از جوانان مسلمان شده است. از آنجا که بخشی از درآمد این بازارهای اسلامی به مصرف مساجد و مراکز اسلامی می‌رسد، بسیاری از مسلمانان ترجیح می‌دهند، حتی با صرف هزینه مالی بیشتر، از این بازارهای اسلامی خرید کنند.

۷-۶. معنا بخشی به زندگی

انسان در دنیای مادی با پدیده‌های گوناگونی همچون مرگ، بیماری، اضطراب، افسردگی و حتی یأس و ناامیدی مواجه می‌شود. برخورد با این مسائل باعث می‌شود که سؤالاتی

بنیادین درباره فلسفه و معنای زندگی در ذهن افراد شکل بگیرد؛ سؤالاتی نظیر «این همه تلاش برای چیست؟ آیا زندگی امری مطلوب بالذات و ارزشمند است؟ چه دلیل معقولی برای تحمل دردها و رنج‌ها و کاستی‌ها وجود دارد؟ اگر زندگی کردن وسیله‌ای برای رسیدن به غایتی دیگر است، آن غایت که زندگی را ارزشمند و مهم می‌کند کدام است؟». حقیقت این است که این سؤالات از دغدغه‌های اساسی آدمی است؛ از کجا آمده‌ایم (مبدأ)، کجا هستیم (حال) و به کجا خواهیم رفت (غایت). اینها سؤالاتی هستند که در صورت پاسخ ندادن به آنها زندگی برای انسان بی‌معنا، ناخوشایند و پوچ خواهد شد.

بسیاری از اندیشمندان معتقدند که دین می‌تواند منبعی متقن و قابل اعتماد برای پاسخ به سؤالات بنیادین بشر باشد. دین انسان را با عالم غیب و جهانی فرامادی مرتبط می‌سازد و انسان را با عالم پس از مرگ، به مثابه غایت و ظرف سعادت انسان، آشنا می‌کند و این ارتباط باعث می‌شود تا حیات مادی برای انسان معنا و مفهوم پیدا کند. به تعبیر رابرتسون، مردم در هر جا این نیاز را احساس می‌کنند که از طریق معناهای غایی می‌توانند زندگی‌شان را تداوم ببخشند؛ از این رو در بیشتر جوامع این پاسخ‌ها در انحصار دین است و هیچ جامعه انسانی شناخته شده‌ای بدون دین وجود ندارد (رابرتسون، ۱۳۷۴: ۳۳۶). از نظر کلیفورد گیرتز، هدف اصلی دین ارائه تبیین‌های نهایی در مورد جهان است؛ اینکه معنای نهایی و یک هدف بزرگ برای جهان ارائه دهد (پالس، ۱۳۹۴: ۳۴۵).

بدون شک یکی از علل مهم اقبال عمومی به مراکز دینی در جوامع به ظاهر سکولار و افزایش چشمگیر تعداد مساجد و مراکز اسلامی در غرب معنابخشی به زندگی و معقول ساختن درد و رنج‌های ناشی از زیست این جهانی است؛ رنج‌هایی که عقل ابزاری بشر نمی‌تواند آنها را درک و توجیه کند. در هامبورگ نیز امامان مساجد و مراکز اسلامی بر اساس آموزه‌های قرآن و با منطبق عقل و برهان، با ارائه تعریفی درست از زندگی و مرگ و تصویری صحیح از عالم پس از مرگ، تلاش می‌کنند فانی بودن زندگی دنیوی، اهمیت سرای آخرت، ارزشمندی

زندگی مؤمنانه و توأم با اخلاق و انسانیت را به مخاطبان یادآور شوند و از این طریق علت بسیاری از مشکلات و دغدغه‌های زندگی مخاطبان خود را از بین ببرند. بنابراین یکی از کارکردهای مهم نهادهای دینی و مراکز اسلامی در هامبورگ معنابخشی به زندگی است. در جامعه‌ای سکولار که در مدرسه، دانشگاه، محل کار، خانه و رادیو و تلویزیون خبری از خدا، قیامت و ارزش‌های دینی نیست، مسجد و مرکز اسلامی شاید مهم‌ترین عامل بیداری و یاد خدا باشد. کار مساجد و امامان مراکز اسلامی غفلت‌زدایی از مردم و پاسخگویی به ندای عقل و فطرت و یادآوری پیمان فراموش شده الهی است.

۸-۶. تولید معنویت و آرامش روانی در جامعه

از دیگر نکات مهمی که صاحب نظران و مسئولان فرهنگی مراکز اسلامی هامبورگ بسیار به آن توجه دارند، تولید و نشر معنویت صحیح و ایجاد آرامش روانی در جامعه است. زندگی در دنیای مدرن و ماشینی امروز با حاکمیت فردگرایی، نیاز انسان به معنویت و آرامش روانی را به نحو چشمگیری افزایش داده است. نیاز جدی به معنویت شاید علت اصلی تولید و تکثیر انواع معنویت‌های بدلی و تازه‌ساختی باشد که هدفشان ایجاد نوعی آرامش و احساس معنویت کاذب (آن هم معنویت فردی و غیرمسئولانه) است. این در حالی است که مهم‌ترین منبع و سرچشمه معنویت ارتباط با عالم غیب و راز و نیاز با خدای بی‌نیازی است که روح و فطرت آدمی را آفریده و خواستار تربیت آن است. بر این اساس، یکی از کارکردهای مهم مساجد و مراکز اسلامی در غرب تولید و نشر معنویت صحیح و افزایش آرامش روانی و بهجت روحی مؤمنانی است که با مسجد ارتباط برقرار می‌کنند. دین از طریق مراسم و آیین‌ها آرامش، امنیت عاطفی و لذت معنوی را برای انسان به بار می‌آورد (همیلتون، ۱۳۷۷: ۲۱۰).

همچنین مراکز اسلامی هامبورگ پاسخگوی نیازهای مهاجران و پناهجویانی هستند که هنوز به زبان آلمانی مسلط نشده‌اند و اضطراب و نگرانی روحی دارند. در بسیاری از

موارد برای افراد از سوی دولت نامه‌ای می‌آید که آنان نمی‌توانند به آن پاسخ بدهند یا اصلاً نمی‌دانند محتوای اصلی و درخواست اساسی نامه چیست. گاه از وی شکایتی شده و باید به دادگاه مراجعه کند یا باید برای اداره اقامت یا مدرسه یا سایر ارگان‌های رسمی فرم‌ها یا مدارکی را پر و ارسال کند، اما از چند و چون کار آگاهی ندارد. در بیشتر اوقات، مساجد و مراکز اسلامی یکی از مطمئن‌ترین جاهایی هستند که این افراد مراجعه می‌کنند؛ زیرا می‌دانند کسی هست که آنان را راهنمایی و مشکلشان را حل و فصل کند. بر این اساس، مسجد یک اجتماع قابل اعتماد و آرامش بخش برای مردم است. از سوی دیگر، غم غربت و دوری از بستگان برای بسیاری از افراد سخت و طاقت فرسا است. بسیاری از مؤمنان اگر به دنبال امر خیر ازدواج باشند، اگر افسرده و خسته شده باشند، اگر به دنبال هم صحبت باشند، اگر به دنبال خانه اجاره‌ای باشند و مسائلی از این دست به مسجد و مسجدیان و مراکز اسلامی مراجعه می‌کنند.

۹-۶. تحکیم نظام خانواده

خانواده مهم‌ترین نهاد اجتماعی است که توجه و تحکیم آن برای رفع نیازمندی‌های حیاتی و عاطفی انسان و بقای جامعه ضرورت دارد. یکی از کارکردهای مهم مساجد و مراکز اسلامی در غرب تحکیم بنیان خانواده‌هایی است که با این مراکز در ارتباط هستند. غالباً در مساجد و مراکز اسلامی هامبورگ بر نکات فقهی، اخلاقی و تربیتی مربوط به خانواده و مسائل پیرامون آن تأکید می‌شود و مسجدیان با الگو قرار دادن سیره بزرگان دین می‌کوشند خانواده‌ای خوب و باثبات داشته باشند. بی‌شک هر قدر اعضای خانواده با مراکز اسلامی بیشتر ارتباط داشته باشند، امکان رشدشان بیشتر می‌شود و آرامش درون خانواده نیز افزایش می‌یابد. از سوی دیگر، در سرزمینی که بسیاری از خانواده‌ها در غربت و تنهایی هستند، دوستی‌ها و رفت و آمد خانوادگی مؤمنان از دیگر ثمرات ارتباط با مسجد است. از آنجا که یکی از

نگرانی‌های جدی خانواده‌های متدین در غرب تربیت فرزندان است و در محیط‌های آموزشی مثل مهدکودک، مدرسه و دانشگاه، فرزندان بهره‌چندانی از آموزه‌های دینی و اخلاقی مذهبی ندارند، طبیعی است که خانواده‌های دغدغه‌مند فرزندان خود را به مساجد بیاورند و از مدیران مراکز اسلامی تقاضای برنامه‌های اخلاقی و فرهنگی داشته باشند. احترام به افراد مسن و بزرگ‌ترها، محبت به کوچک‌ترها، رعایت ادب در برابر سایر مؤمنان، تقوا و وارستگی از درس‌های مهمی هستند که همه اعضای خانواده می‌توانند در محیط معنوی مسجد بیاموزند. همچنین بسیاری از خانواده‌های متدین برای ازدواج پسر یا دخترشان به دنبال جوانان مؤمن و نمازخوان هستند و طبیعی است ارتباط با مسجد زمینه بسیار خوبی برای آشنایی جوانان و خانواده‌های آنان و در نتیجه تشکیل خانواده است. به علاوه، اگرچه خانواده‌ها می‌توانند برای تشریفات مربوط به ازدواج به کنسولگری کشور خود مراجعه کنند، بسیاری از خانواده‌ها ترجیح می‌دهند که مراسم ازدواج فرزندانشان در محیط معنوی مسجد و با حضور روحانی مسجد انجام شود و این امر مایه برکت ازدواج می‌دانند. با این اوصاف، مساجد و مراکز اسلامی پایگاه‌های اجتماعی قوی‌ای هستند که در تشکیل و استحکام بنیان خانواده‌ها در غرب تأثیر بسزایی دارند. از دیگر اقدامات مراکز اسلامی برای تقویت و تحکیم بنیان خانواده‌ها برگزاری جلسات مشاوره خانواده در مساجد است. در این جلسات، نکات تربیتی مربوط به خانواده، مسائل اخلاقی، حقوق اعضای خانواده و هر چه به تقویت بنیان خانواده کمک می‌کند بیان می‌شود تا از آسیب‌های احتمالی طلاق و فروپاشی کانون خانواده کاسته شود.

۱۰-۶. کارکرد آموزشی

کارکرد دیگر مساجد و مراکز اسلامی در هامبورگ کارکرد آموزشی است. این مراکز می‌توانند راهی برای انتقال محتوای آموزشی و تعلیم و تربیت اقشار مختلف مردم باشند. بدیهی

است این آموزش‌ها می‌توانند مستقیم باشند یا غیرمستقیم. گاهی یک محتوای آموزشی به طور مستقیم از طریق کلاس درس به مخاطب ارائه می‌شود و گاه در خلال سایر برنامه‌ها و غیر مستقیم. بسیاری از کودکانی که از کشورهایی مثل ایران، سوریه، ترکیه، غنا، بنگلادش، مراکش به همراه والدین خود به اروپا آمده‌اند جایی را ندارند که زبان مادری خود را بیاموزند و بتوانند مهارت‌هایی همچون خواندن و نوشتن را تمرین کنند.

در بین مراکز اسلامی هامبورگ، مسجد امام علی علیه السلام در فوریه ۲۰۰۰ میلادی، «آکادمی اسلامی آلمان» را به صورت قانونی پایه‌گذاری و ثبت کرد. این آکادمی طبق اساسنامه خود در امور دینی فعالیت می‌کند، از جمله معرفی و تبیین اسلام، تبادل تجارب و اطلاعات دینی، فرهنگی و اجتماعی با دیگر جوامع دینی، برگزاری جلسات گفت‌وگوی ادیان و مذاهب با هدف تبادل آرا و افکار، برگزاری جلسات آموزشی، کنفرانس‌ها و تحقیقات علمی در سطح آکادمیک و نیز آموزش و تربیت طلاب و مبلغان بومی زبان‌دان و آشنا به فرهنگ غرب که بتوانند عهده‌دار مسئولیت‌های دینی باشند.

معرفی اسلام به غیرمسلمانان و افزایش سطح شناخت آنان از فرهنگ مسلمانان از اموری است که در بسیاری از کشورهای اسلامی تحقیقش در مساجد و مراکز اسلامی ممکن نیست، اما در هامبورگ به علت تنوع فرهنگی و دینی بالا و لزوم همزیستی با پیروان سایر ادیان، این فرصت و زمینه برای مساجد و مراکز اسلامی وجود دارد که موجبات ارتقای سطح دانش مردم در مورد اسلام و سبک زندگی و فرهنگ مسلمانان را فراهم آورند و به کاهش اسلام‌هراسی که برخی رسانه‌ها رواج می‌دهند کمک کنند.

۷. نتیجه

مساجد و مراکز اسلامی هامبورگ در کنار سایر نهادهای فرهنگی و اجتماعی، کارکردهای اجتماعی بی‌بدیلی دارند و می‌توانند در رشد و بالندگی یک جامعه چندفرهنگی تأثیرگذار

باشند. این مراکز کانون وحدت و انسجام مسلمانان مقیم آن دیار و پاسخگوی نیازهای گوناگون مهاجران و پناهیجویان مسلمانی هستند که هنوز به زبان آلمانی مسلط نیستند و اضطراب و نگرانی روحی دارند. متأسفانه در دوران مدرن کنونی شاهد محدود شدن فعالیت‌ها و برنامه‌های مساجد به بُعد عبادی و مناسکی و کاهش کارکردهای اجتماعی مساجد در بسیاری از کشورهای اسلامی هستیم. امر تعلیم و تربیت نوجوانان و جوانان به مدارس و دانشگاه‌ها سپرده شده است، مردم برای حل اختلافات و منازعات خود به سمت شکایت در مراجع قضایی سوق داده شده‌اند؛ افراد برای دریافت وام قرض الحسنه و گرفتن مشورت‌های گوناگون و حتی برای تشکیل خانواده به بانک، مراکز مشاوره و دفترخانه‌های ثبت ازدواج و طلاق مراجعه می‌کنند، در حالی که در مغرب زمین، جایی که مسلمانان در اقلیت و غربت هستند، مساجد و مراکز اسلامی کارکردهای اجتماعی بسیار متنوعی دارند؛ از جمله کارکردهای حمایتی، مشارکت اجتماعی، وحدت و انسجام اجتماعی، هنجارمندی و امنیت اجتماعی، هویت بخشی و تقویت فرهنگ قومی، کارکرد اقتصادی، معنابخشی به زندگی، تولید معنویت و آرامش روانی در جامعه، تحکیم نظام خانواده و کارکرد آموزشی. مساجد و مراکز اسلامی مطمئن‌ترین جایی هستند که مسلمانان برای حل نیازهای مختلف خود به آنجا مراجعه می‌کنند؛ از این رو مسجد یک اجتماع آرامش بخش برای مردم است. برنامه‌ها، مراسم، کلاس‌های مختلف و... در مساجد و مراکز اسلامی هامبورگ مردان و زنان فراوانی را گرد هم جمع می‌کند تا از آنان یک واحد همگون بسازد و به آنان هویت اجتماعی خاص بدهد. افراد با سنین مختلف از ملیت‌های متفاوت با لهجه‌ها، زبان‌ها، لباس‌ها و فرهنگ‌های متنوع همگی در مراکز اسلامی جمع می‌شوند، مناسک دینی مشترکی را به جا می‌آورند، به یکدیگر احترام می‌گذارند، آداب و رسوم قومی خود را به فرزندانشان منتقل می‌کنند و تجارب مشترکی را از سر می‌گذرانند که همه آنها در ایجاد و تقویت انسجام اجتماعی، ارتقای امنیت روانی و اجتماعی جامعه، یکپارچگی و اتحاد جامعه مسلمانان مؤثر است.

کتابنامه

- آگ برن، ویلیام فیلدینگ؛ نیم کوف، مایرفرانسیس (۱۳۸۰)، زمینه جامعه‌شناسی، ترجمه امیرحسین آریان پور، تهران: نشر نگاه.
- بوریل، گیبسون؛ مورگان، گارت (۱۳۹۳)، نظریه‌های کلان جامعه‌شناسی و تجزیه و تحلیل سازمان، ترجمه محمدتقی نوروزی، سمت.
- پالس، دانیل (۱۳۹۴)، هفت نظریه در باب دین، ترجمه محمد عزیزبختیاری، تهران: نشر مؤسسه امام خمینی.
- جلالی مقدم، مسعود (۱۳۸۶)، درآمدی به جامعه‌شناسی دین و آراء جامعه‌شناسان، نشر مرکز.
- چلبی، مسعود (۱۳۷۵)، جامعه‌شناسی نظم، تهران: نشر نی.
- خنیفر، حسین (۱۳۹۷)، روش‌های پژوهش کیفی، ج اول، تهران: نگاه دانش.
- رابرتسون، یان (۱۳۷۴)، درآمدی بر جامعه، ترجمه حسین بهروان، مشهد: نشر آستان قدس.
- رحمانی، علی (۱۳۷۸)، کتاب سبز آلمان از مجموعه «مباحث کشورها و سازمان‌های بین‌المللی»، تهران: نشر وزارت امور خارجه.
- روسک، جوزف؛ وارن، رولند، (۱۳۵۵)، مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی، ترجمه بهروز نبوی، تهران: انتشارات فردین.
- ریتز، جورج (۱۳۸۹)، نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: انتشارات علمی.
- زندوکیلی، مهدی (۱۳۷۱)، «دین، نهادی اجتماعی یا حقیقتی فرانهادی؟»، نشریه مطالعات معرفتی، شماره ۱.
- شاه‌بیگ، حسن (۱۳۷۸)، «وضعیت مسلمانان در آلمان»، مجله اسلام و غرب، دفتر تحقیقات وزارت امور خارجه، شماره ۲۰.
- شجاعی زند، علیرضا (۱۳۸۸ش)، جامعه‌شناسی دین، نشر نی.
- عابدی جعفری و دیگران (۱۳۹۰)، «تحلیل مضمون و شبکه مضامین»، اندیشه مدیریت راهبردی، سال پنجم، شماره ۲.
- کوربین، جولیت؛ اشتراوس، آنسلم (۱۳۹۴)، مبانی پژوهش کیفی، ترجمه ابراهیم افشار، نشر نی.
- کوئن، بروس (۱۳۸۳)، درآمدی به جامعه‌شناسی، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: توتیا.
- کینگ، ساموئل (۱۳۴۱)، جامعه‌شناسی، ترجمه مشفق همدانی، تهران: امیرکبیر.
- محسنی تبریزی، علیرضا (۱۳۷۵)، «بیگانگی مانعی برای مشارکت و توسعه»، نامه پژوهش، شماره ۱.
- محسنی، منوچهر (۱۳۷۵)، مقدمات جامعه‌شناسی، تهران: نشر دوران.

- نیک گوهر، عبدالحسین (۱۳۸۷)، مبانی جامعه‌شناسی، تهران: توتیا.
- واخ، یواخیم (۱۳۸۰)، جامعه‌شناسی دینی، ترجمه جمشید آزادگان، تهران: انتشارات سمت.
- وثوقی، منصور؛ نیک خلق، علی‌اکبر (۱۳۸۶)، مبانی جامعه‌شناسی، تهران: انتشارات بهینه.
- همیلتون، ملکم (۱۳۷۷)، جامعه‌شناسی دین، ترجمه محسن ثلاثی، نشر تبیان.

References

- Abedi Jafari, Hassan, Mohammad Saeed Taslimi, Abolhassan Faghihi, Mohammad Sheikhzadeh. "Taḥlīl-i maẓmūn va shabakih-yi maẓāmīn." *Andīshih-yi mudīriyyat-i rāhburdī* 5, no. 2 (October): 15198-.
- Burrell, Gibson and Gareth Morgan. 1393 Sh. *Naẓariyih-hāyi kalān-i jāmi 'ih-shināsī va tajziyih va taḥlīl-i sāzmān*. Translated by Mohammad Taghi Norouzi. Tehran: Samt.
- Chalabi, Masoud. 1375 Sh. *Jāmi 'ih-shināsī-yi naẓm*. Tehran: Ney Publications.
- Cohen, Bruce. 1383 Sh. *Darāmadī bih jāmi 'ih-shināsī*. Translated by Mohsen Solasi. Tehran: Tutia.
- Corbin, Juliet and Anselm Strauss. 1394 Sh. *Mabānī-yi pazhūhish-i kayfī*. Translated by Ebrahim Afshar. Tehran: Ney Publications.
- Hamilton, Malcolm. 1377 Sh. *Jāmi 'ih-shināsī-yi dīn*. Translated by Mohsen Solasi. Tehran: Tebyan.
- Jalali Moghaddam, Masoud. 1386 Sh. *Darāmadī bih jāmi 'ih-shināsī-yi dīn va ārā'-i jāmi 'ih-shināsān*. Tehran: Markaz.
- Khanifar, Hossein. 1397 Sh. *Ravish-hāyi pazhūhish-i kayfī*. Tehran: Negah-e Danesh.
- King, Samuel. 1341 Sh. *Jāmi 'ih-shināsī*. Translated by Moshfegh Hamedani. Tehran: Amir Kabir.
- Mohseni Tabrizi, Alireza. 1375 Sh. "Bīgānīgī mānī'ī barāyi mushārakat va tawsi'ih." *Nāmih-yi pazhūhish*, no. 1: 89110-.
- Mohseni, Manouchehr. 1375 Sh. *Muqaddamāt-i jāmi 'ih-shināsī*. Tehran: Doran Publications.
- Nik-Gohar, Abdolhossein. 1387 Sh. *Mabānī-yi jāmi 'ih-shināsī*. Tehran: Tutia.
- Ogburn, William Fielding and Meyer Francis Nimkoff. 1380 Sh. *Zamīnih-yi*

- jāmi'ih-shināsī*. Translated by Amir Hossein Arianpour. Tehran: Negah.
- Pals, Daniel. 1394 Sh. *Haft nazariyih dar bāb-i dīn*. Translated by Mohammad Aziz Bakhtiari. Tehran: Imam Khomeini Institute.
- Rahmani, Ali. 1378 Sh. *Kitāb-i sabz ālmān (mabāḥis-i kishvarhā va sāzmān-hāyi bayn al-milal)*. Tehran: Foreign Ministry Publications.
- Ritzer, George. 1389 Sh. *Nazariyih-yi jāmi'ih-shināsī dar dawrān-i mu'āṣir*. Translated by Mohsen Solasi. Tehran: Elmi Publications.
- Robertson, Ion. 1374 Sh. *Darāmadī bar jāmi'ih*. Translated by Hossein Behravan. Mashhad: Astan Quds Razavi.
- Roucek, Joseph and Roland Warren. 1355 Sh. *Muqaddamih-i bar jāmi'ih-shināsī*. Translated by Behrooz Nabavi. Tehran: Fardin Publications.
- Shahbeyg, Hassan. 1378 Sh. "Vāz'iyat-i Musalmānān dar Ālmān." *Islam va Gharb*, no. 20.
- Shojaeezand, Alireza. 1388 Sh. *Jāmi'ih-shināsī-yi dīn*. Tehran: Ney Publications.
- Vosooghi, Mansour and Ali Akbar Nik-Kholgh. 1386 Sh. *Mabānī-yi jāmi'ih-shināsī*. Tehran: Behineh Publications.
- Wach, Joachim. 1380 Sh. *Jāmi'ih-shināsī-yi dīnī*. Translated by Jamshid Azadegan. Tehran: Samt Publications.
- Zandvakili, Mehdi. 1371 Sh. "Dīn, nahādī ijtimā'ī yā ḥaqīqatī farā-nahādī?" *Muṭāli'āt-i ma'rifatī* 1, no. 1: 3033-.